

redactioneel

FNV-kampanje : akelig keurig

"Als we samen aan het werk gaan, dan kan het" vermeldt de veelkleurige folder over het Deltaplan van de FNV. De toonzetting van de FNV-najaarskampanje verraadt een verregaande samenwerkingsbereidheid en inschikkelijkheid. Werkgevers en de regering worden - voor de zoveelste keer - opgeroepen positief te reageren op de voorstellen die de FNV heeft gelanceerd: het 'Deltaplan' ter bestrijding van de werkloos-

heid, het plan 'Laten we 't gezond houden' (voor een volledige volksverzekering met premies naar draagkracht), het plan 'Investeren in het milieu' (vier miljard ekstra voor energiebesparing, bestrijding van zure regen, enz.) en het plan 'Investeren in de toekomst' (twaalf miljard ekstra voor vervoer, verkeer, telekommunikatie en stadsvernieuwing).

De Jongerenfolder is - veel te laat - teruggetrokken na zware protesten van de Vrouwenbond en de Jongerenbeweging. Net als in het 'Deltaplan' wordt daarin gepropageerd dat jongeren best bereid zijn tot verder inleveren, als er maar iets tegenover staat. Gevraagd naar deze schandalige vertoning verklaarde de FNV-promotiede-werker Rem Kloosterman in de Volkskrant van 13 september dat de tekst geschreven was door een reclameburo (!) en aan de aandacht was ontsnapt.....

De vergaande bereidheid tot loonmatiging en tot meedenken inspireert maar weinig FNV-leden tot actie. Het smeken om redelijkheid zal de werkgevers, de regering en haar partijen niet tot een andere koers brengen. Om dat te bereiken is meer nodig:

* Een plan dat werkelijk voorziet in bestrijding van de werkloosheid en de rekening presenteert waar die hoort: bij de (winstmakende) ondernemers;

* Een plan dat opkomt voor het ongedaan maken van de aanslagen op uitkeringen, ambtenarensalarissen en minimumloon;

* Een draaiboek dat na 8 oktober een aktiefrent opbouwt waar alle groeperingen die geen baat hebben bij deze regering in deelnemen.

Maar daarvoor hebben we een aktie-leiding nodig die ons inspireert.

Een nieuwe jeugd voor SOLIDARNOSC

In november vorig jaar stemde de Poolse bevolking tot ieders verbazing in een referendum de politiek van 'hervormingen' van Jaruzelski af. Ze had heel goed begrepen dat de economische crisis, de toenemende armoede, de enorme woningnood, de grote verschillen tussen arm en rijk en de verschrikkelijke milieuvernietiging niet opgelost kunnen worden door bureaucratische 'hervormingen'.

Het regiem heeft sindsdien het 'gematigde' deel van de leiding van Solidarność, dat sterk onder invloed staat van haar adviseurs en de kerkhiërarchie, proberen te paaien met een 'krisis-overeenkomst'. De arbeiders/sters en studenten van Polen reageerden dit jaar met twee massale golven van verzet: demonstraties, stakingen en bezettingen. 'Geen vrijheid zonder Solidarność' was hun voornaamste leus.

Het regiem reageerde met keiharde repressie, ontslagen en loondaling. Tegelijk probeert het, onder druk van de economische en sociaal-politieke crisis en verschillen van mening binnen de partij-top, een zeer beperkte opening te vinden naar een deel van de Poolse maatschappij. Zo proberen de bureaucraten het zeer massale oppositiefrent te verdelen.

In deze strategie paste het gesprek achter gesloten deuren tussen generaal Kiszczak, minister van Binnenlandse Zaken, met Walesa, de bisschoppen en enkele andere groeperingen. Dat gesprek vond plaats op 31 augustus,

de achtste verjaardag van Solidarność. Na dit gesprek, dat geen enkele toezegging van het generaalsregiem opleverde, lukte het Walesa met zeer veel moeite om een eind te maken aan de stakingen en bezettingen in de havens, mijnen en fabrieken in Polen. Hij werd in de vergaderingen en discussies met de stakers uitgefloten en uitgescholden. Walesa is als voorzitter van Solidarność nooit onomstreden geweest. Op het eerste kongres van Solidarność, tijdens de legale periode in 1981, werd hij als voorzitter herkozen met 55 procent van de stemmen van de afgevaardigden. De landelijke leiding van Solidarność (de KKW) heeft in de laatste golf van stakingen en bezettingen een uiterst passieve rol gespeeld. En Walesa en zijn adviseurs denken dat het mogelijk is om op de lange termijn tot een akkoord met het regiem te komen. Op die manier hopen zij, 'als Polen onder elkaar', de crisis op te lossen. Op 13 december 1981 is duidelijk gebleken dat zo'n strategie een illusie is. Tegelijk zien we in Polen de laatste tijd een radikaliserende generatie arbeiders/sters en studenten, die langzaam maar zeker op zoek zijn naar nieuwe eigen vormen van organisatie en verzet. Op zoek naar een politiek die werkelijk een eind kan maken aan de crisis in Polen. Dat wil zeggen een politiek die gericht is op het breken van de macht van de heersende bureaucratenklok.

13 september.

Interview

Vijftig jaar Vierde Internationale

Dit jaar viert de Vierde Internationale haar vijftigste verjaardag. Wij spraken met een van de meest bekende leden van de Internationale, Ernest Mandel. Niet alleen over de roerige geschiedenis, maar ook over het heden en de toekomst van de revolutionaire wereldpartij. (1)

De Internationale: Dit jaar is het vijftig jaar geleden dat de Vierde Internationale werd opgericht. Wat waren, kort gezegd, destijds de redenen voor de oprichting?

Mandel: Daarover heerst een zekere dubbelzinnigheid. Zowel bij de historici, die zich met dat probleem hebben bezig gehouden, als binnen onze beweging zelf. De twee extreme stellingen zijn de volgende. Een groep van tijdgenoten en kommentatoren zegt, de Vierde Internationale werd opgericht in funktie van een hyperoptimistische en verkeerde visie op wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog zou gebeuren vanwege Trotsky en zijn belangrijkste medewerkers (een klein groepje mensen). Zij dachten dat de Tweede Wereldoorlog zou leiden naar een geweldige revolutionaire opgang, nog sterker dan die na

de Eerste Wereldoorlog, dat tezelfdertijd de Tweede Wereldoorlog zou leiden naar een ineenstorting van de stalinistische diktatuur in de Sovjet-Unie. En dat er dus een ruime politieke leemte zou ontstaan, die door de Vierde Internationale zou kunnen worden gevuld.

Er is de precies tegenovergestelde stelling, van degenen die zeggen dat de Vierde Internationale werd opgericht toen het middernacht was in de eeuw, onder omstandigheden van een extreem pessimisme over wat er mogelijk was en zou gebeuren (wat trouwens gedeeltelijk door de gebeurtenissen werd bevestigd, denk aan Auschwitz en Hiroshima). En dat de Vierde Internationale werd opgericht om de laatste overlevenden, als ik het zo mag zeggen, van de gezonde revolutionaire kommunistische wereldbeweging voor een verdere demoralisatie en ontbinding te vrijwaren, hen een minimum aan programmaties houvast te verlenen. En hen dus gelegenheid te geven in een nieuwe revolutionaire ontwikkeling, die men als onvermijdelijk zag, maar waarvan men, behoudens in enkele polemische geschriften, toch wel de zeer lange duur en niet de zeer kortstondige perspectieven onderstreepte, efficiënt te kunnen

optreden.

Ik was toen formeel nog geen lid van de Vierde Internationale in 1938, ik was nog te jong. Maar in het huis van mijn vader zijn personen die aan het oprichtingskongres hebben deelgenomen, thuis geweest een paar weken daarna. Als jonge tijdgenoot ken ik dus de atmosfeer heel goed. Ik kan absoluut bevestigen dat de tweede versie de juiste is. Trouwens de eerste versie doet Trotsky voorkomen als iemand die niet begrijpt wat er in de wereld gebeurt en dat was hij niet. Hij had misschien sommige zwakheden, maar hij was zeker niet iemand die niet bekwaam was vanzelfsprekende, duidelijke, evidente aspecten van de werkelijkheid te zien. Om maar aan één zin te herinneren, uit een van zijn laatste geschriften over de Tweede Wereldoorlog. Daarin zegt hij: "deze oorlog dat is zoals een onderneming die heel de mensheid in een grote kist in de oceaan dompelt." Dat is niet precies een hyperoptimistische visie op de wereld.

De Internationale: De Vierde Internationale is onder heel andere omstandigheden ontstaan dan de vorige drie Internationales. Hoe zou u de Vierde Internationale willen karakteriseren ten opzichte van, vergeleken met, de eerste drie Internationales?

Mandel: Wel, er is iets verschillends, maar er is ook iets gelijks, iets parallels. Het verschil is de materiële macht. De Eerste Internationale was betrekkelijk zwak, maar ze had toch, in de eerste plaats in Engeland en een beetje in Frankrijk, een massabasis in de vakbonden. De propagandagroepen, die waren niet veel sterker dan de huidige sekties van de Vierde Internationale. De Tweede Internationale

was veel machtiger. Die had massapartijen in talrijke landen, essentieel in Europa, een paar buiten Europa. De Derde Internationale, op het ogenblik van haar oprichting, was buiten Rusland heel zwak. Zelfs de Spartakusbund in Duitsland, die trouwens tegenstribbelde en niet wilde deelnemen, had nauwelijks 15.000 leden. Dat is een cijfer dat niet meer zo ver afstaat van de sterkste sekties van de Vierde Internationale. Maar, er was de radenrepubliek, er was de Russiese staat, dus dat is een materiële macht. En de toestand is zeer vlug veranderd. Al op het tweede kongres waren er belangrijke gedeelten van grote sociaal-demokratiese massapartijen in Europa, die hun aansluiting bij de Derde Internationale vroegen. Daar zijn we dus in een bepaald andere situatie. Wij hebben eigenlijk nooit, buiten één enkel land, Sri Lanka, een gelijksoortige situatie gekend, dat de belangrijkste massaorganisatie van de arbeidersklasse lid was van onze Internationale.

Maar wat is er nu parallel? De drie Internationales beantwoordden aan een objektieve noodzakelijkheid van de arbeidersbeweging. Zij gaven, als ge wilt, een antwoord op één of twee van de centrale vragen, die voor de bevrijding van de werkende klasse zich op dat historische ogenblik of in die historische periode stelden. De Eerste en de Tweede Internationale: essentieel het probleem van de politieke zelfstandigheid van de werkende klasse (dat is een probleem dat vandaag nog altijd niet overal is opgelost, niet in de Verenigde Staten, niet in Argentinië, niet in Mexiko, niet in Indië, om vier belangrijke landen te noemen). De Derde Internationale gaf essentieel een antwoord op de vraag naar de noodzakelijkheid van de revolutionaire verovering van de macht in het imperia-

listiese tijdperk, zowel in de onderontwikkelde landen om de problemen van de onderontwikkeling op te lossen, als in de imperialistiese landen om de gevaren van een teloorgang, een val in de barbarij, de lange doodstrijd van het kapitalisme, te overwinnen.

De Vierde Internationale beantwoordt aan dezelfde noodzakelijkheid als de Derde, waar dan bijkomt de bijzondere problematiek, die zich natuurlijk in 1919 niet kon stellen, van de politieke revolutie, van de verwording van de landen waar het kapitalisme omver geworpen is. Daar werd, zoals Gorbatsjov dat nu zo schoon zegt, met prakties een trotskistiese formule, de macht geusurpeerd door de burokratie. Daar heb je een echte nieuwe revolutie nodig, om die usurpatie te overwinnen. Dat zijn historische problemen voor een hele historische periode. De noodzakelijkheid van de Vierde Internationale, of laat ik het meer in het algemeen zeggen van een revolutionaire Internationale van het proletariaat, logenen, dat kan men maar alleen wanneer men zegt: die problemen zijn oplosbaar op reformistiese, graduele wijze zonder revolutie (dat is, onder ons gezegd, in het licht van wat er in de laatste zestig jaar is gebeurd, belachelijk). Ofwel wanneer men zegt (en dat is minder belachelijk): het is niet meer mogelijk om die problemen op te lossen, de arbeidersklasse is daartoe niet meer in staat. En de konklusie daaruit is: we zijn verloren, de beschaving gaat ten onder, of erger nog: de mensheid gaat fysiek ten onder. Wij zijn eerder van een gematigd optimisme. Wij zeggen: de problematiek is heel erg, de gevaren zijn zeer groot, maar een oplossing is nog mogelijk, we zijn nog niet veroordeeld tot een ondergang. De oplossing hangt af van de zelfstandige revolutionaire massa-aktie van de werkende klasse en de

arme boeren, met als bondgenoot de nieuwe sociale bewegingen, voorzover die niet objektief lid zijn van het proletariaat, in de belangrijkste landen van de wereld. En van de bekwaamheid van de revolutionaire voorhoede daar aan deel te nemen, zich daarin te verwortelen en met de juiste politieke initiatieven de werkende klasse te helpen een overwinning te behalen door de oprichting van een arbeidersstaat, gebaseerd op zelfbeheer en pluralistiese socialistiese democratie.

Dat histories probleem, waarmee we gekonfronteerd zijn sinds de jaren dertig, dat is vandaag evenzo dringend, zoniet dringender dan toen, en dat is evenzover van een oplossing buiten revolutionair verband als toen. Dus wij werken op de basis van: als we niks doen dan zijn we verloren, als we iets doen, dan is er tenminste een kans dat we winnen, dus wie gaat zo blind zijn om niets te doen? Ik zeg aan degenen die zich uit de beweging in het privé-leven terugtrekken, aan de oudstrijders van 1968: gij zijt buitengewoon verstandig. Gij zijt er heilig van overtuigd dat gij uw tuintje kunt spitten en dat de atoomwolk een kleine bocht zal maken rond uw tuintje.

De Internationale: Sinds de oprichting van de Vierde Internationale in de zwarte periode kort voor de Tweede Wereldoorlog hebben we meerdere geslaagde revoluties gezien. Denk aan Joegoslavië, China, Cuba, Nicaragua. Maar die revoluties zijn nergens geleid door sekties van de Vierde. Ook nu zie je belangrijke revolutionaire stromingen buiten de Vierde. Dat roept bij veel mensen de vraag op wat het bestaansrecht is van de Vierde Internationale en hoe wij de relatie moeten zien, in theorie en praktijk, met andere revolutionaire stromingen.

Mandel: Ik geloof dat ge dat probleem moet splitsen in drie verschillende problemen.

Het is waar dat we enkele revoluties hebben gezien, de chinese, joegoslaviese en vietnamese, die geleid werden door kommunistiese partijen van stalinistiese oorsprong, maar die, om die revoluties te kunnen leiden, zich onafhankelijk hebben gemaakt van Moskou lang voordat ze die revolutie zegerierend hebben geleid. Die hun kaders hebben opgevoed in een zin van wij gaan de macht hier veroveren, nationaal; die dat ook bewust hebben gedaan, dat was niet zuiver empiries of pragmaties. Wij begroeten dat, wij beschouwen die partijen als revolutionaire partijen, het is krankzinnig om die partijen tegen-revolutionair te noemen.

Maar het zijn geen revolutionair-marxistiese partijen. Het zijn partijen die met hun stalinisties verleden maar gedeeltelijk hebben gebroken. En wat er daarna is gebeurd, na de verovering van de macht, in die landen zelf en internationaal als resultaat van de praktijk van die partijen, is tenminste gedeeltelijk buitengewoon negatief. De arbeidersklasse van die landen, de internationale arbeidersklasse, heeft daarvoor een reusachtige prijs betaald. Om maar een voorbeeld te geven: de nederlaag van de Indonesiese revolutie is onder andere veroorzaakt door het feit dat de ongelukkige Aidit (wij brengen hulde aan hem, hij is door de kontrarevolutie vermoord) met alle andere leiders van de PKI de schema's van Mao heeft nagevolgd, hetgeen het Indonesiese volk 1 miljoen doden heeft gekost. Dat is geen kleine zaak. Dus wij zeggen: volg dat voorbeeld niet.

De verovering van de macht in één land is niet het enige wat een partij kenmerkt. Het is niet de enige noodzakelijkheid van de mensheid, of

van de werkende klasse op wereldschaal. En als ge dubbelzinnige en gedeeltelijk buitengewoon negatieve resultaten daardoor krijgt - denk ook aan de gevolgen van de 'grote sprong voorwaarts' en van de kulturele revolutie in China of aan anderhalf miljoen werklozen in Joegoslavië op een werkende klasse van tien miljoen mensen - dan zeggen wij: dat volstaat dus niet om niet te vechten voor het revolutionair-marxisties program, voor revolutionair-marxistiese kaders, voor revolutionair-marxistiese kernen overal en voor een revolutionair-marxistiese Internationale.

Het geval van Cuba en van Nicaragua is verschillend. Hier hebben we te doen met revolutionairen die niet uit de stalinistiese school komen, die het resultaat zijn van een zelfstandig selectieproces binnen de nationale bevrijdingsbeweging en de arbeidersbeweging van die twee landen. Zij staan op een kwalitatief hoger nivo, theoreties en politiek, dan de leiders van de chinese, de joegoslaviese of de vietnamese kommunistiese partij. Hun relatie met het revolutionair marxisme als theorie - ik zeg niet noodzakelijkerwijs met de Vierde Internationale als organisatie - is kwalitatief verschillend. Met die krachten zoeken wij niet alleen een samenwerking, zoeken wij een internationale eenheid. Als zij bereid zouden zijn morgen een nieuwe Internationale op te richten, dan zouden wij enthousiast aan de deur kloppen. Helaas doen ze het niet. En het is niet toevallig dat ze het niet doen.

Nu kom ik bij het derde aspekt van het probleem. Die twee gevallen, Cuba en Nicaragua zijn in werkelijkheid voorbeelden van een veel breder verschijnsel, dat nu internationaal volop aan de gang is. Wij noemen dat de herstrukturering van de internationale arbeidersbeweging. Die heeft een kon-

kreet materialistiese achtergrond, de sociologiese en kulturele vernieuwing van de arbeidersklasse zelf als klasse. Wij krijgen dit nu internationaal, in het ene land na het andere, plotseling - soms met razende snelheid, denk aan Polen, waar tien miljoen mensen werden georganiseerd in minder dan een jaar, denk aan Zuid-Afrika met anderhalf miljoen leden van nieuwe vakbonden in prakties twee jaar tijd, hetzelfde geldt voor Brazilië, hetzelfde is nu aan de gang in Zuid-Korea, hetzelfde gaat gebeuren in de Sovjet-Unie, hetzelfde gebeurt morgen in de Verenigde Staten onvermijdelijk. Dat is geen kleine zaak, dat is zo ge wilt de helft van de mensheid. Nicaragua en Cuba zijn daar maar een heel klein element in, een prachtig element, we zijn daar enthousiast over, maar de wereld is veel breder. Wij geloven dat die herstrukturering van de internationale arbeidersbeweging in werkelijkheid de sleutel geeft voor het beantwoorden van de vraag: is een revolutionaire massa-Internationale mogelijk of niet?

Dat die revolutionaire massa-Internationale niet simpel zal ontstaan door de individuele rekrutering van nieuwe leden door de huidige sekties van de Vierde Internationale, dat is een gemeenplaats. Wat ge dus gaat krijgen is een kompleks proces van groei van de sekties van onze Internationale - niet noodzakelijk in alle landen, maar in zeer vele landen, en van organiese fusie met totaal nieuwe krachten. Zoals dat vandaag de dag aan de gang is in Brazilië in de Arbeiderspartij, waar wij op een totaal demokratiese en open wijze als een open massastroming aan deelnemen. Dat is een grote massapartij, die 350.000 leden telt en die een vakbord met vele miljoenen leden leidt, waarvan sommige van de leidende figuren li zijn van onze Inter-

nationale. De grootste lokale vakbond van de wereld is de vakbond van Sao Paulo, met 300.000 leden in een enkele stad. De voorzitter daarvan, een jonge arbeider, is lid van onze organisatie. Dat is een nieuwe wereld, dat heeft niets meer te maken met de Vierde zoals dat twintig of vijftien jaar geleden het geval was. En we gaan tegelijkertijd te maken krijgen met verschijnselen van differentiatie in de traditionele arbeiderspartijen die in toenemende mate bij die herstructurering zullen worden betrokken.

Goed, er zijn maar twee mogelijkheden. Ofwel gaat dat proces leiden tot wat absoluut noodzakelijk is voor het internationaal proletariaat en voor de bevrijdingsstrijd van de Derde Wereld: een coördinatie op georganiseerde wijze van die krachten internationaal, dat is een nieuwe revolutionaire massa-Internationale. In dat geval gaat de Vierde op in die nieuwe revolutionaire massa-Internationale. Ofwel blijven, om de meest uiteenlopende redenen, de meeste van die krachten nationaal beperkt - om het boosaardig uit te drukken: nationaal bekrompen - dat wil zeggen dat ze de belangen van de revolutie en de klassenstrijd in andere landen onderwerpen aan hun nationale oriëntaties en prioriteiten. Dat is wat men in ons jargon noemt het nationaal-kommunisme. In dat geval kunt ge een kruis zetten op de toekomst van de wereldrevolutie en van de mensheid. Als wij er niet in slagen zelfs binnen de arbeidersbeweging nationaal egoïsme, partikularisme, competitie, te overwinnen, wat in de extreme gevallen leidt tot oorlogen tussen 'socialistische' landen, of tot de verschrikkelijke voorspelling van Rosa Luxemburg: "arbeiders van alle landen, verenigt U in tijden van vrede en snijdt mekaar de keel af in tijden van oorlog." Dan hebben we gefaald, maar dan heeft

veel meer gefaald dan wij, dan zijn de konklusies katastrofaal voor de toekomst van de mensheid. Ge kunt niks meer oplossen op nationale schaal van de grote wereldproblemen, dat is totaal onmogelijk. Dat is trouwens ook een punt waar Gorbatsjov nu, op zijn eigen tegenstrijdige wijze, theoreties een stap vooruit heeft gedaan. Dat is een breuk met heel de traditie van het socialisme in één land.

Dus de vraag blijft nog open, ik zeg niet dat ze door de geschiedenis al is opgelost, maar als ge die zo beziet dan ziet ge wat er op het spel staat en dan ziet ge dat wat wij aan het doen zijn niet een nutteloze inspanning is, geen onbegonnen werk. Het minste dat ge kunt zeggen is: het is nog niet beslist.

Ik moet er ook op wijzen - en dat is misschien voor alle lezers van De Internationale niet zo vanzelfsprekend - dat als ge dat op zeer lange termijn bekijkt, mijn gematigd optimisme toch een reële basis heeft. Er is toch meer internationalisties massabewustzijn - ik zeg niet in de voorhoede en ik zeg niet in alle landen, in Oostenrijk waarschijnlijk minder dan vroeger - en meer internationale solidariteit dan vroeger. Als ge kijkt wat er gebeurt op verschillende vlakken, de strijd tegen de Vietnam-oorlog, de solidariteit met de gastarbeiders, de solidariteit in de strijd tegen de apartheid, de solidariteit met Nicaragua, dat is toch zeer internationaal, dat is niet beperkt tot een bepaald gedeelte van de wereld. We kunnen niet zeggen dat er niets bereikt is.

De Internationale: U bent er daarnet al een beetje op in gegaan. Wat zijn volgens u op dit moment de belangrijkste sterke en zwakke kanten van de Vierde Internationale en

wat zijn in de nabije toekomst onze belangrijkste uitdagingen?

Mandel: Onze sterkste kant is het veroveren van een - en ik zou zeggen, dat is een reusachtige overwinning - politieke ruimte, een ruimte voor politieke dialoog en politiek initiatief, voor samenwerking met alle andere krachten van de arbeidersbeweging en de anti-imperialistische beweging in een reeks van landen van de wereld. Niet in alle landen, daarover maak ik me geen illusies. We hebben afdelingen en sympathiserende groepen in tussen de vijftig en zestig landen. In die landen waar we die politieke ruimte hebben veroverd, sommige grote landen horen daar niet bij, is dat een kwalitatieve verandering. Mensen van mijn generatie kunnen dat beter beoordelen dan de jongeren. In sommige landen heeft dat reeds uitwerking op de lopende massastrijd. In andere landen heeft het nog altijd essentieel een propagandistische, een opvoedende functie, maar zelfs dat is buitengewoon belangrijk. Eén van de assen van onze historische functie, van onze historische roeping, dat is - misschien in mijn ogen het belangrijkste van alles, nog belangrijker dan de strijd voor arbeiderszelfbeheer, omdat het daar in zekere zin de voorwaarde voor is - dat is het herstel, of liever gezegd het kreëren van een atmosfeer van onbeperkte arbeidersdemocratie in de massa, in de massaorganisaties, in het konkieet gedrag tijdens stakingen, betogingen etc. Ik geloof dat we op dat gebied een geweldige stap vooruit hebben gedaan in de laatste jaren in een hele reeks van belangrijke landen in de wereld en ook in kleinere landen, zoals Nederland en mijn eigen land. Dat is buitengewoon belangrijk. Om een voorbeeld uit Latijns-Amerika te geven: één van onze belangrijkste figuren,

internationaal een van de meest bekende leden van de Vierde Internationale, kameraad Hugo Blanco, is eenstemmig gekozen tot algemeen sekretaris van de boerenkonfederatie van heel Peru. Dat is de grootste massa-organisatie van het hele land, groter dan de grootste vakbond. Het feit dat hij lid is van de Vierde Internationale heeft niet de minste rol gespeeld om hem niet te doen verkiezen. In Zweden is de voorzitter van de vakbondsdelegatie van een van de belangrijkste afdelingen van het grootste bedrijf van het land, Volvo, voorzitter van onze zweedse sekte, topkandidaat bij de verkiezingen voor onze partij. Voor de mensen van mijn generatie was dat voor en na de Tweede Wereldoorlog, en nog in de jaren vijftig en zestig, onvoorstelbaar. Dat is een groot succes.

De grote zwakheid blijft het feit dat onze numerieke groei en onze geografiese spreiding niet gelijke tred hebben gehouden met die groeiende invloed in de afgelopen tien à twintig jaar. Het scheen na mei 1968 in die richting vlug vooruit te gaan, maar die numerieke groei is in de tweede helft van de jaren zeventig - met het terugwerpen van de arbeidersklasse in het Westen op het defensief sinds de nederlaag van de revolutie in Portugal en sinds de economiese crisis - gestopt en geleidelijk in sommige landen zelfs omgebogen. Dat heeft problemen geschapen, omdat we nu opnieuw in een opgaande lijn zitten van de massastrijd. En omdat, alleszins minder dan in 1968, de disproportie tussen de mogelijkheden en de invloed aan de ene kant, en de numerieke kracht aan de andere kant, nog altijd zeer sterk is. We zijn ons daarvan bewust, we doen ons best om dat tenminste in een reeks van landen te overbruggen. Ik moet eraan toevoegen dat in sommi-

ge landen, bijvoorbeeld Frankrijk, Engeland, Argentinië, de verscheurdheid van de trotskistische beweging - het feit dat niet allen die zich trotskisties noemen lid zijn van de Vierde Internationale - zwaar weegt. Om het voorbeeld van Frankrijk te geven: bij de laatste presidentsverkiezingen hebben wij een grote doorbraak bereikt. De drie extreem linkse groepen - twee openlijk trotskistische groepen en de derde, de komitees Juquin, met toch een groot gewicht van onze sekte - hebben samen vier procent van alle stemmen gekregen en volgens een schatting van Le Monde zeven procent van de arbeidersstemmen. Dat is een fantasties sukses. Maar het feit dat dat verdeeld is over drie kandidaten, en verscheurd over drie organisaties, dat verhindert natuurlijk die potentiële kracht om een aantrekkingspunt te worden. In Engeland zijn er vandaag meer georganiseerde trotskisten dan leden van de KP, maar ze zijn verdeeld over vier, vijf verschillende groepen, wat een geweldig probleem schept om een aantrekkingspool te worden, nog afgezien van de zware politieke fouten van die groepen.

De Internationale: Tot slot, wat voor perspectieven ziet u in de nabije toekomst voor het ontstaan van revolutionaire groepen en stromingen en-ook voor de Vierde Internationale in de verschillende landen van Oost-Europa?

Mandel: Revolutionaire groepen en stromingen zijn er reeds, in meerdere landen. In Tsjecho-Slowakije, Polen, Joegoslavië en in de Sovjet-Unie beginnen zij zich op een snelle wijze te ontwikkelen. Ik geloof dat we daar een onderscheid moeten maken tussen landen met een zeer sterke kommunistiese traditie, die we waarschijnlijk

Ernest Mandel

hebben onderschat - en onder de intellectuelen en in de arbeidersklasse en in de jeugd - ik reken tot die landen in de eerste plaats de Sovjet-Unie, de DDR en Tsjecho-Slowakije, maar gedeeltelijk ook Joegoslavië (veel minder Polen, om niet te spreken van Hongarije, Roemenië, Bulgarije). In al die landen gaan we - daar ben ik van overtuigd - zeer aangename verrassingen beleven. De jeugd, de intellectuelen en de gepolitiseerde arbeiders, zijn buitengewoon krities. Zij zijn door het stalinisme zeer diep gekwetst. Maar zij zijn buitengewoon krities, niet alleen tegenover hun eigen machtsstructuren, maar ook tegenover het Westen. Zij zijn beter geïnformeerd dan men in het algemeen gelooft, ze zijn niet blind voor wat er vandaag in de wereld aan de gang is. Zij moeten een eigen ervaring opdoen, dat is onvermijdelijk, zij zullen niet automaties en geestdriftig zomaar het programma van de Vierde Internationale overnemen, maar ik ben zeer optimistisch. Op basis van hun eigen ervaring zullen zij tot konklusies komen die dicht bij de onze staan of identiek zijn.

Wat ons daarbij helpt - dat is een van de grote paradoxen van de geschiedenis en dan moet ge toch geloven in de immanente rechtvaardigheid, als ik dat woord mag gebruiken - dat is het feit dat Trotski en het trotskisme door Stalin als zijn hoofdvijand werden aangezien. En dat een unieke poging is gebeurd - zonder weerga in de geschiedenis - om elke herinnering, elke kontinuïteit, elke reproductie van zijn gedachten uit te wissen; dat spreekt vandaag geweldig in ons voordeel. De grote massa van de jongeren, intellectuelen en arbeiders in de Sovjet-Unie en Oost-Europa haten Stalin. En de paradox is dat zij nu de konklusie trekken dat als Stalin zoveel tegen Trotski had, dan moet daar toch iets

positiefs aan zijn geweest. En we gaan dus - ik zeg niet noodzakelijkerwijs een renaissance van het trotskisme op grote schaal in Rusland beleven, alhoewel ik dat niet uitsluit - maar we gaan in elk geval een geweldige golf van belangstelling beleven. Mensen willen lezen, willen weten, wat was die duivel, wat was die volksvijand, wat heeft hij gezegd, wat heeft hij geschreven? De stalinisten hebben niks meer te vertellen, dat is gedaan, dat is een dode zaak zonder toekomst.

Onze werkelijke opposenten van vandaag, dat zijn de liberale chroestjevisten, de liberale gorbatsjovisten, die de oude legenden van de burokratie - niet de lasterpraat van de jaren dertig - van de jaren twintig weer oprakelen: 'Trotski, de vijand van de arbeidersklasse, de bonaparte, de administrator, de superindustrialisator, de vijand van de boeren e.d. Ons antwoord is heel simpel: lees, bestudeer alles, publiceër de teksten, vergelijk de teksten.

Als ge 'De Nieuwe Koers' leest van 1923, als ge de eerste documenten van de eerste oppositie van 1923 leest, dat schijnt 65 jaar eerder letterlijk te zijn wat Gorbatsjov vandaag zegt over democratie. Want daar gaat het over, dat is negentig procent van de inhoud, democratie, verkiezingen en geen benoeming van sekretarissen, vele kandidaten, precies wat men vandaag zegt. Als de mensen dat lezen, dan zullen ze denken: Trotski heeft zich toch niet vergist, als men dat had opgevolgd dan was het beter geweest dan wat er gebeurd is.

Eén van de laatste officiële documenten, de stellingen van het CC voor de 19e konferentie, zegt: sinds 1924 is er geen democratie meer in de kommunistiese partij van de Sovjet-Unie. Trotski heeft dat al in 1924 gezegd.

We hebben sterke argumenten en we gaan een echo krijgen. Hoever dat zal gaan, daarover wil ik geen voorspelling doen.

Ik moet trouwens zeggen - dat is misschien een schoon einde - men heeft ons dikwijls verweten, en dat is een absoluut onrechtvaardig verwijt, dat wij de facto dogmatici zijn, omdat wij een vast, afgesloten programma hebben (het Overgangsprogramma uit de jaren dertig en een paar andere documenten). Dat is absoluut niet waar. Wij zijn ten diepste overtuigd van de stelling over Feuerbach van Marx - dat is de diepste wijsheid die ooit gezegd is in de geschiedenis van het menselijk denken - dat men nooit mag vergeten dat de opvoeders zelf opgevoed moeten worden. En de enige die hen kan opvoeden, dat is de massa. Tussen de werkende klasse als massa en een voorhoedepartij - die veel meer weet, dat kan men ook niet loochenen - is dus een permanente dialoog nodig. Een echte dialoog, een wederzijdse beïnvloeding, een wederzijdse leerschool, een werkelijke uitwisseling van ervaringen en kennis.

Leon Trotsky

for study
and research

NOTEBOOKS

De geschiedenis heeft ons in grote lijnen gelijk gegeven. Maar zoals de koloniale revolutie onze kijk op de permanente revolutie heeft verrijkt, zoals mei 1968 en de nieuwe sociale bewegingen onze visie op de proletarische revolutie in de imperialistische landen heeft verrijkt, zo zal een massapraktijk van miljoenen mensen in de Sovjet-Unie onze visie op de politieke revolutie ongetwijfeld verrijken. Ons programma is niet iets dat ge in de ijskast stopt en het als het moet uit de ijskast haalt. Dus dat zal er over vijf of tien jaar een beetje anders uitzien dan het nu is. En dat zal het gevolg zijn van een echte dialoog, een echte wisselwerking met de belangrijkste positieve, nieuwe creatieve krachten op wereldschaal. Men gaat in de Sovjet-Unie een rijkdom vinden aan nieuwe ervaringen, aan nieuwe cultuur, die ons gaat verbazen. Het aantal mensen in de Sovjet-Unie, om maar dat voorbeeld te geven, dat 'Staat en Revolutie' hebben gelezen, hebben bestudeerd, getoetst aan de werkelijkheid en daar konklusies uit hebben getrokken, dat is onvergelykelijk groter dan in gelijk welk land van het Westen. En dat is onvermijdelijk produktief.

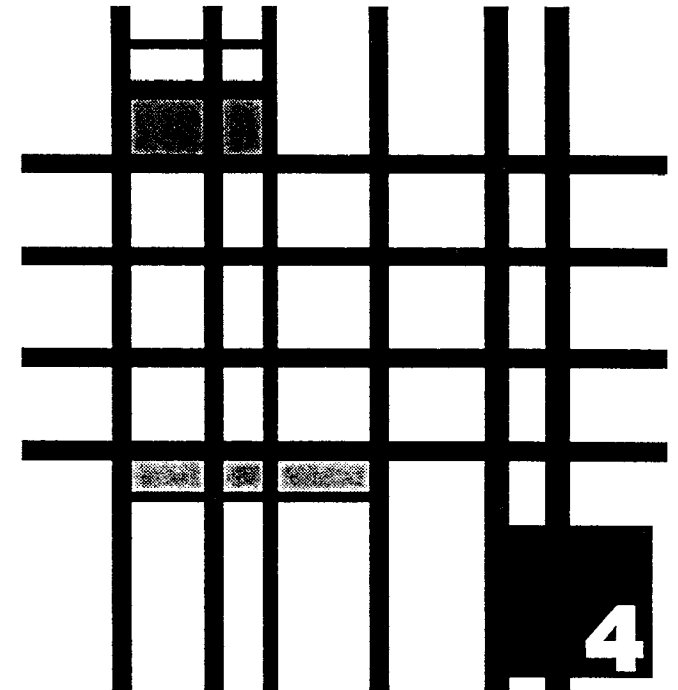
De Internationale: hartelijk dank.

NOOT

- (1) Voor de achtergronden van de oprichting van de Vierde Internationale verwijzen we naar het zojuist verschenen 'The formative years of the Fourth International (1933-1938) van Daniel Bensaïd. Dit is te bestellen door f 15,00 (inclusief porto) over te maken op giro 4447645 van ISP, Amsterdam o.v.v. Notebooks no. 9.

The formative years of the Fourth International (1933-1938)

•
Daniel Bensaïd

number 9, 1988

£2.50, US\$4, 25FF

International Institute for Research and Education

Onderwijs

Witte en zwarte scholen

Het afgelopen jaar is in de media veel aandacht besteed aan het verschijnsel 'zwarte en witte scholen'. Er verschenen alarmerende berichten over een toenemend aantal ouders dat vooral in de grote steden hun kinderen bewust op 'witte scholen' plaatst. Een sluipende apartheid in het basisonderwijs? Er werden oplossingen aangedragen, zoals het instellen van zogenaamde 'schoolwijken' (Amsterdam) of de spreiding van buitenlandse kinderen over de stad (Gouda).

In onderstaand artikel geeft Alex de Meijer een impressie van de problemen en bespreekt hij een recentelijk uitgebrachte nota van de onderwijsvakbond ABOP over dit moeilijke probleem.

Naast de alarmerende berichten zijn er ook meer defensieve reacties in de media verschenen. Onderwijsbeleidsmensen in Den Haag (en eerder al in Rotterdam) ontkennen het probleem door het terug te brengen tot 'achtergestelde groepen in de oude arbeiderswijken', of stelden dat je er niks aan kon doen. In het onderwijs waren velen bang voor 'stigmatisering' van de zwarte scholen, wat het probleem nog erger

zou maken. Een onderzoek (Everts c.s.*) bevestigde hun stelling dat het onderwijs op zwarte scholen niet onderdeel voor dat op andere scholen.

Hoewel niet onzinnig, hadden deze reacties wel tot gevolg dat de discussie van het probleem werd afgeleid. Het is natuurlijk de vraag wat je een zwarte school noemt. Kijk je naar het onderwijs wat gegeven wordt, dan zijn in Nederland vrijwel alle scholen wit. De dominante cultuur, normen en waarden worden er onderwezen. Kijk je naar het percentage zwarte kinderen, dan is nog de vraag of je daar bijvoorbeeld ook Surinaamse kinderen bij moet rekenen. Meestal hebben zij een Nederlands paspoort en spreken goed Nederlands. Anderzijds gelden voor hen ook culturele verschillen én diskriminatie op allerlei plaatsen, niet in de laatste plaats bij het zoeken naar werk.

Zeker is het zo dat de problemen van zwarte scholen vaak samenhangen met de algemenere achterstandssituatie in de vooroorlogse arbeiderswijken. Die situatie is zowel voor Nederlanders als buitenlanders in die wijken een probleem. Ook de bezuinigingen op 't onderwijs treffen in principe

iedereen. Maar het valt toch niet te ontkennen dat voor groepen met een extra achterstand de problemen zich ook extra opstapelen, en de achterstand eerder toe- dan afneemt. Bovendien gaat het bij de problematiek van zwarte en witte scholen juist om een verdeling tussen blanke en zwarte mensen in dezelfde wijken, dus om een verdeling binnen de arbeidersklasse.

KONCENTRATIESCHOLEN

Scholen met een hoge concentratie buitenlandse kinderen bestaan in feite al vrij lang. Door verschillende oorzaken zijn her en der in Nederland hoge concentraties migranten komen te wonen. Dat is in elk geval zo in veel vooroorlogse arbeiderswijken in de middelgrote en grote steden. Logies gevolg is dat in die wijken ook hogere concentraties buitenlandse kinderen op de scholen voorkomen. Volgens het onderzoek van Everts c.s. hoeft de kwaliteit van het onderwijs op die basisscholen daar niet onder te lijden. Als een school zich maar op een positieve manier instelt op het hoge percentage buitenlandse leerlingen, en goed gebruik maakt van extra middelen in het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid.

Hoewel op deze conclusies wel het een en ander af te dingen valt, stelt het onderzoek ook dat als het aantal autochtone leerlingen daalt tot een kwart of minder er wél problemen ontstaan. Dan wordt het aanleren van de Nederlandse taal veel moeilijker. Alleen in de les wordt dan nog Nederlands gepraat maar niet op het schoolplein.

Juist om deze zogenaamde 'hoge concentratiescholen' gaat het bij de discussie over zwarte en witte scholen. In vrijwel alle gevallen weerspiegelen deze scholen namelijk niet de bevol-

kingssamenstelling in de wijk. In het ene geval zijn de scholen veel te zwart, in het andere geval veel te wit. Nog los van onderwijskundige aspecten bevordert zo'n aparte situatie natuurlijk niet de integratie van de verschillende etniese groepen in onze multiculturele samenleving.

WITTE VLUCHT

De zwart/wit-situatie ontstaat meestal wanneer enkele Nederlandstalige ouders hun kinderen overplaatsen naar een school waar minder buitenlandse kinderen zitten. Dat kan een school buiten de wijk zijn, of bijvoorbeeld een bijzondere school in dezelfde wijk die veel witter is. Er ontstaat dan al gauw een spiraalbeweging, en na enkele jaren heb je een zwarte school met zo'n zeventig procent (of meer) Turkse en/of Marokkaanse kinderen.

Naar de motieven van ouders om hun kinderen over te plaatsen is weinig onderzoek gedaan. Wel is er wat materiaal uit Rotterdam en Amsterdam op een rijtje gezet in een recente ABOP-nota*. Volgens deze nota is het te simpel om te stellen dat het hier om een duidelijk geval van racisme gaat. Vaak speelt een rol de veronderstelling dat de kwaliteit van het onderwijs lager ligt op scholen met veel buitenlandse kinderen. Ook bestaat de vrees dat veel leuke, creatieve en vrolijke aspecten van het onderwijs niet meer aan bod komen, nu zoveel tijd en aandacht wordt opgeëist door de buitenlandse kinderen met hun niet geringe problemen met de Nederlandse taal en cultuur. Dat daar ook leuke aspecten - variërend van meer feestdagen tot kennismaking met andere culturen, verbreding van horizon - voor in de plaats komen wordt vaak niet gezien. Er is zelfs angst voor verlies van eigen cultuur.

Anderzijds is het ook écht zo dat de problemen op concentratiescholen vaak zo gekompliceerd en zwaar zijn dat de sfeer op school soms harder en somberder is. Daar zijn ongetwijfeld de bezuinigingen van de laatste jaren voor een zeer belangrijk deel mede debet aan. Ze leiden tot grotere klassen, minder individuele aandacht, vergrote werkdruk en in feite een konstante chaos in het onderwijs, waar ook nog de ene na de andere maatregel slecht voorbereid werd afgekondigd. Gekombineerd met de ook toenemende problemen in de oude arbeiderswijken, extra zwaar drukkend op migranten, geeft dat een somber beeld.

Dat maakt het begrijpelijk dat Nederlandstalige ouders voor hun kinderen gaan uitkijken naar scholen waar de problemen minder groot zijn en de gang van zaken herkenbaarder is vanuit de eigen achtergrond. Cijfers over Amsterdam (notitie Soutendijk, 1987) bijvoorbeeld, geven aan dat er nu al sprake is van omvangrijke stromen leerlingen die niet naar hun buurtschool gaan maar naar blanke(re) scholen verderop. Of de ouders sturen hun kinderen niet meer naar de openbare school maar naar bijzondere scholen met als voornaamste kenmerk in hun omgeving dat ze veel witter zijn.

Maar....., hoe begrijpelijk het ook

Migrantenkinderen op een lagere school

is, deze ontwikkeling moet gestopt worden willen we niet een waarachtige apartheidssituatie krijgen in het (basis)-onderwijs.

ERKENNING VAN HET PROBLEEM

Vóórdat gesproken kan worden over oplossingen zal allereerst het probleem onderkend moeten worden. Wat dat betreft loopt de opstelling van de verantwoordelijken in de verschillende steden sterk uiteen. Vooral in Rotterdam speelt het probleem al lang: reeds in 1980 werd het gesignaleerd. Er is hier echter sprake van een duidelijke onwil om er wat aan te doen. Jarenlang is het probleem ontkend of gebagatelliseerd. Scholen in verschillende wijken werden met niet-nagekomen beloften aan het lijntje gehouden, op acties van ouders werd ongelooflijk arrogant gereageerd*.

Uiteindelijk is in 1987 een "werkgroep schoolpopulatie" ingesteld. Betrokken ouders werden in deze werkgroep niet toegelaten. De werkgroep ging er vantevoren al vanuit dat evenredige verdeling géén geschikt beleidsmiddel is. Gezien haar taakstelling moest ze daar echter meer over zeggen. Met verwijzing naar het spreidingsbeleid in de volkshuisvesting, en "busing" in New York werd "aangetoond" dat evenredige verdeling onhaalbaar is. Terwijl over deze voorbeelden wel meer te zeggen is, vooral dat spreiding alléén zeker niet zal werken als ook op andere plaatsen de achterstelling niet tegelijkertijd wordt bestreden.

Scholen zouden geen Nederlandse leerlingen moeten toelaten die worden overgeplaatst van een andere school als de voornaamste reden het te hoog bevonden percentage buitenlandse leerlingen is. Bijzondere scholen kunnen een dergelijke toelating zonder meer

*Blanke Nederlandstalige kinderen op een lagere school

weigeren. Voor het openbaar onderwijs zou een gemeente schoolgrenzen kunnen vaststellen. Als een school dan toelating weigert zullen ouders zich schriftelijk tot de gemeente moeten wenden om toch plaatsing af te dwingen.

SPREIDING?

Volgens de ABOP-nota is van nog groter belang dat bij de aanmelding wordt gestreefd naar een spreiding van buitenlandse kinderen, zodat voorkomen kan worden dat een beperkt aantal scholen met hoge concentraties komen te zitten. Dat is heel goed mogelijk door met migranten(-organisaties) de zaak goed te bespreken en duidelijk te maken dat wordt gestreefd naar een toelatingsbeleid waarbij de condities voor buitenlandse kinderen zo goed mogelijk zijn en in overeenstemming met de doelstellingen van intercultureel onderwijs. Bij een dergelijke spreiding wordt ernaar gestreefd dat scholen die lage percentages buitenlandse leerlingen hebben, meer buitenlandse kinderen krijgen. Meer gedetailleerde afspraken zijn daarbij uiteraard nodig waarbij bereikbaarheid, gebruik van extra vervoermiddelen en dergelijke moeten worden geregeld. In Gouda zijn goede ervaringen met dergelijke afspraken tussen gemeente, openbaar en bijzonder onderwijs en migranten.

Er moet een (laagdrempelig) meldpunt bekend zijn waaraan het niet nakomen van afspraken omtrent de toelating kan worden doorgegeven. Er zijn nu veel berichten van scholen die een selectief aannamebeleid voeren en buitenlandse leerlingen weren. Het meldpunt moet in staat worden gesteld om dat te controleren, en de onderwijsinspectie zal bevoegdheden moeten krijgen om bij duidelijke gevallen van diskriminatie in te grijpen.

In het toelatingsbeleid van scholen kan gepoogd worden om het aantal nationaliteiten per school enigszins te beperken. Nadrukkelijk moet daarbij voorkomen worden dat er scholen komen die kinderen gaan (mogen?) sorteren naar etniese achtergrond. Maar door de verscheidenheid iets in te perken kunnen school en team zich reëler oriënteren op de betreffende taal, kulturele en religieuze achtergronden. Deze maatregel is pas toepasbaar als er reeds goede ervaring is met de andere maatregelen. Ook zal zo'n maatregel lang niet overal nodig zijn, en zijn er scholen die een grote etniese verscheidenheid juist van belang vinden voor hun doelstelling van interkultureel onderwijs. Ook mag bij alle genoemde maatregelen de keuzevrijheid (van buitenlandse ouders) niet worden aangetaast; goed overleg en vrijwilligheid staan voorop.

De werkgroep konkludeert dat vooral het onderwijs zelf op de hoge concentratiescholen verbeterd moet worden, middels kontinuering en intensivering van het onderwijsvoorrangsbeleid. Dan zien de 'witte' ouders vanzelf wel in dat die scholen ook voor hún kinderen goed zijn. Dat zo'n verbetering van het onderwijs op veel scholen te laat komt en niet (meer) zal werken, wordt over het hoofd gezien. De opstelling van de werkgroep lijkt vooral ingegeven uit angst voor polarisatie wanneer wél ingegrepen wordt. Vergelijkbaar met de argumenten enkele jaren terug om de Centruumpartij dood te zwijgen, "geen slapende honden wakker te maken". Uiteindelijk worden de problemen zo alleen maar groter!

MOGELIJKE AANPAK

Waar men wél probeert serieus aan een evenrediger verdeling te werken, keren verschillende suggesties

en ideeën steeds terug. Het tot dusver meest samenhangende pakket van aanbevelingen staat in de eerder genoemde ABOP-nota. Ook in deze nota wordt niet alléén over evenredige verdeling gesproken. In feite gaat een veel groter deel van de nota over verbetering van het onderwijs. Er staan veel suggesties in voor een betere aanpak op scholen met veel buitenlandse kinderen, om de kwaliteit van het onderwijs ook daar te blijven garanderen.

Om te komen tot een evenrediger verdeling stelt de nota dat allereerst het probleem aan de orde gesteld moet

worden op alle scholen die er direkt of indirekt mee te maken hebben. Dat betreft dus ook de witte scholen die de overloop te verwerken krijgen. Die zijn uit zichzelf vaak niet geneigd het probleem te onderkennen, omdat ze wel blij zijn met extra leerlingen.

Voorlichtingsmateriaal is nodig waarin de wettelijke regelingen t.a.v. de toelating uiteen worden gezet. Vooral veel buitenlandse ouders kennen nog te weinig hún recht op vrije schoolkeuze. Maar ook zal het te negatieve beeld over concentratiescholen daarin moeten worden aangepakt.

Hindoestaanse lagere school kinderen

Afspraken moeten worden vastgelegd omtrent het toelatingsbeleid van scholen. Afspraken die zowel het bijzonder als het openbaar onderwijs omvatten. Inzet van die afspraken is te komen tot een goede spreiding van Nederlandse en buitenlandse kinderen over de scholen. Een essentiële voorwaarde daarbij is dat de bereidheid bij scholen aanwezig is om het onderwijs af te stemmen op de aanwezigheid van kinderen met verschillende etniese achtergronden. Hoe gaat een konfessionele school om met kinderen met een andere (of geen) religieuze achtergrond? Wordt er onderwijs in eigen taal en cultuur gegeven, en wat is de positie van de betreffende leerkracht?

ZWARTE SCHOLEN

De problematiek van scholen die vrijwel geen Nederlandstalige leerlingen meer hebben is zeer moeilijk. Bij het proces van het overplaatsen van leerlingen is er geleidelijk ook een toenemende geneigdheid bij de beter opgeleide en ontwikkelde buitenlandse ouders om hun kinderen op witte scholen te plaatsen. Deze ouders redeneren terecht dat als ze willen dat hun kinderen een kans maken in de Nederlandse maatschappij, deze kinderen moeten integreren en samen moeten werken en leven met autochtone Nederlanders. Met name Surinamers letten hier scherp op. Met de Surinaamse leerlingen verdwijnen dan ook de leerlingen die tenminste nog Nederlandstalig waren van huis uit. De leerlingen van de ouders met de grootste sociale achterstellingen blijven dan nog alleen over.

In een aantal situaties is zo'n ontwikkeling niet meer te stoppen. Het team van leerkrachten gelooft er niet meer in en de omstandigheden bieden geen perspectief. In Rotterdam kwam deze situatie voor op de scholen die door aktievoerende ouders vorig jaar

in het nieuws kwamen. Na jarenlang tevergeefs aktievoeren voor fusie van een zwarte en een witte school in hetzelfde gebouw (en onder hetzelfde gezag!) dan wel versnelde nieuwbouw van de school, leek het te laat om nog van het zwarte imago af te komen. Sluiting van de school leek dan nog de enige reële optie, om verder geen energie meer te verspillen. In het geval van 'de Pyramide' plaatsten de overwegend Turkse ouders hun kinderen massaal over naar andere scholen. Het aantal leerlingen op de Pyramide daalde daardoor tot onder het wettelijk minimum, maar voor de gemeente was het inmiddels een prestigekwestie geworden. Zij houdt de school nu in stand tot nieuwbouw elders het probleem voor haar oplost.

Sluiting mag soms de enige overblijvende 'oplossing' zijn, zover hoeft het niet te komen, mits tijdig ingegrepen wordt (zoals de aktievoerende ouders eisten) en wanneer intussen op de zwarte school hard gewerkt wordt om de leerlingen toch goede doorstromingskansen te geven.

INGRIJPENDER MAATREGELN

Het is mogelijk om nog ingrijpender maatregelen te nemen. Maar het is te verwachten dat dat weer tegenkrachten zal oproepen die zich met name op de vrijheid van onderwijs zullen beroepen. Toch is het goed wel alvast na te gaan wat gedaan zou kunnen worden wanneer het verschijnsel zwarte/witte scholen proporties aanneemt die maatschappelijk onaanvaardbaar zijn. Het gaat dan om type maatregelen zoals die in het wetenschappelijk onderwijs al van kracht zijn, of in Engeland in bijvoorbeeld het basisonderwijs. Door middel van een wetswijziging is het technies betrekkelijk eenvoudig te regelen dat de

aanmelding voor het onderwijs in iedere gemeente plaatsvindt bij een plaatsingskommissie. Bij de aanmelding kunnen de voorkeursrichting en eventueel andere relevante wensen van de ouders worden vermeld. Na de centrale aanmelding is het dan de kommissie die de school uitzoekt. De plaatsingskommissie kan zo worden samengesteld dat én de diverse richtingen vertegenwoordigd zijn én de Nederlands-buitenlandse samenstelling van de gemeente tot uitdrukking wordt gebracht.

Voorlopig is volgens de ABOP zo'n wetswijziging niet aan de orde. Dan is het wel nodig dat de centrale overheid meer stimulansen geeft om op lokaal nivo tot een beleid te komen dat het verschijnsel van zwarte/witte scholen kan tegengaan. Door een aktief informatie- en voorlichtingsbeleid in de diverse talen; wetgeving die afwijzing van leerlingen op basis van etniese gronden tegengaat. Meer faciliteiten moeten worden toegekend aan onderwijsvoorrangsgebieden en aan gemeenten, ter uitvoering van gemaakte afspraken over het toelatingsbeleid.

Alex de Meijer
(met veelvuldige gebruikmaking van de ABOP-nota)

* H. Everts, A. Golhof, P. Stassen, J. Teunissen: "De Kultureel-etnische situatie op OVB-scholen", vakgroep Onderwijskunde Utrecht, december 1986. (OVB = Onderwijs Voorrangs Beleid).

* "De hele wereld in school Onderwijs en allochtone etnische groepen". Concept-beleidsnota van de Algemene Bond van Onderwijzend Personeel (ABOP), verschenen december 1987. Eind dit jaar neemt de Bondsraad een definitieve versie met beleidsaanbevelingen aan.

* zie artikel "Apartheid op school" in Klas-senstrijd nr. 209.

Verenigde Staten

Jesse Jacksons

regenboogpolitiek

De indrukwekkende stemmenaantallen die Jesse Jackson heeft weten te behalen in de reeks voorverkiezingen in de Verenigde Staten hebben ook in het buitenland behoorlijk wat aandacht getrokken. Het feit dat een zwarte leider die verbonden wordt met radicale sociale bewegingen, een aanzienlijke aanhang onder blanke fabrieksarbeiders heeft gewonnen, wijst ongetwijfeld op belangrijke sociale en politieke verschuivingen in de VS.

De verkiezingskampanje van Jackson is één van de belangrijke pogingen om een politiek perspectief te bieden aan een reeks sociale bewegingen. Dat perspectief verloopt via de zogenaamde Regenboog Koalitie.

In dit artikel wordt een analyse van die Koalitie gegeven. Het stuk is geschreven door de organisatie 'Solidariteit', een zusterorganisatie van de SAP in de VS.

In wezen bestaan er twee Regenboog Koalities. Beide hebben zo hun eigen opvattingen over het politieke doel van de organisatie. De 'pragmatiese' aanhangers van Jackson zijn in de eerste plaats geïnteresseerd in versterking van hun invloed in de Democratie-

se Partij. De 'radikale' aanhang wil progressieve sociale bewegingen stimuleren door middel van de Jackson-kampanje. Velen van deze laatste groep hopen op die manier een verschuiving in de Amerikaanse politieke verhoudingen te veroorzaken.

De eerste vleugel van de Koalitie bestaat uit mensen die trachten de verrechtsing binnen de Demokratiese Partij tot staan te brengen. Het gaat hier vooral om de zwarte groeperingen en een aantal vakbondsbestuurders wier bonden nauwelijks of geen steun aan Jackson hebben gegeven. De officiële zwarte vertegenwoordigers vormen de ruggegraat van deze onderneming met als doel de Demokratiese Partij (DP) weer voor de gewone mensen te winnen. Dit image is destijds door president Franklin Roosevelt bedacht in zijn 'New Deal'-koalitie. De zwarte leiders zijn verontrust over het gemak waarmee de DP meegaat met Reagans economiese politiek. Gebruikmakend van Jackson's indrukwekkende presentatie, trachten zij de invloed van hun eigen achterban in de DP te herstellen.

Jackson gaat geheel mee in deze poging. Hij spreekt over 'de verbreding van de basis van 'onze partij', met

als doel het vaststellen van een nieuwe politiek'.

TWEE VLEUGELS

Maar de zwarte stroming staat bijna alleen. De georganiseerde arbeidersbeweging heeft haar eigen problemen: dalend ledental en een onvermogen om stemmen te mobiliseren. Het nationaal kongres van de grootste vakbonds-federatie AFL-CIO van 1987, besloot geen enkele kandidaat in de verkiezingsstrijd te ondersteunen. Een dergelijke oproep deed zij ook aan de afzonderlijke bonden met als argument geen onderlinge meningsverschillen te laten ontstaan. Het gevolg was een ontmoediging van de Jackson-kampanje.

Alleen de Jackson-kampanje schenkt veel aandacht aan het belang van verkiezingsregistratie onder zwarten en werkende mensen. Het merendeel van de DP gaat niet uit van het belang van steun van onderop. Zij wedijvert liever met de Republikeinse Partij om de stemmen van de yuppies in stedelijke gebieden en om de blanke stemmen in het Zuiden.

Tot de vleugel in de Regenboog Koalitie die tracht de DP op het rechte pad te houden, behoort ook de groep Demokraties Socialistes van Amerika (DSA). Al geruime tijd tracht DSA tezamen met AFL-CIO-burokraten invloed uit te oefenen in de DP. DSA heeft zich reeds lang geleden afgekeerd van het perspectief van een onafhankelijke arbeiderspartij. Zij beschouwt, in de woorden van haar leider Michael Harrington, de DP als een 'onzichtbare arbeiderspartij'.

EEN STRIJD-BARE VERANDERING?

Sommige leden van DSA waren ongelukkig met het uitblijven van steun

aan Jackson in 1984.

In 1988 was er tot op het laatste moment geen duidelijke koploper in interne verkiezingsstrijd van de DP. Op haar kongres van 1987 besloot DSA dit keer wel om Jackson te steunen en om zich aan te sluiten bij de Regenboog Koalitie. Slechts een kleine groep in de DSA zag deze steun echter als een manier om de linker vleugel in de DP op te bouwen. Het merendeel van de organisatie veranderde niet van politiek inzicht. Voor DSA betekende de aansluiting bij de Koalitie het contact met een geheel nieuwe politieke stroming. De steun voor Jackson ligt bij de werkende bevolking, niet bij de topbestuurders van de vakbonden, waar DSA tot dan toe ervaring mee had.

Voor de meeste groeperingen in de Regenboog Koalitie, is deze nieuwe organisatie niet meer dan een verkiezingsmachine voor Jackson. Zij houden zich het meest bezig met het winnen van stemmen voor Jackson. Uiteindelijk zal men gekonfronteerd worden met de onvermijdelijke steun voor de eenheidskandidaat van de DP in de laatste ronde. Dit is Michael Dukakis geworden. Op z'n best zal men er in slagen om deze kandidaat te laten inzien dat hij zonder de steun van alle Regenboog-groeperingen zwakker staat.

Dit perspectief heeft niet veel te maken met het beeld van de volksbeweging die van onderop wordt opgebouwd. Er blijven ook na de slotconventie van Atlanta in juli twee vleugels bestaan.

In 1984 werden vooral linkse activisten aangetrokken tot de Regenboog Koalitie. Zij kwamen af op de openlijke protesten die Jackson uitte op de gang van zaken in de DP. Het ging vooral om socialistische en leidende personen in protestkampanjes. Zij trokken de

kampanje naar links. Zij probeerden de Regenboog Koalitie van leus tot werkelijkheid om te vormen.

De nederlaag op de slotconventie van de DP in 1984, versterkte de gedachte van een permanente organisatie. De 465 Jackson-afgevaardigden, gesteund door 3,2 miljoen stemmen in de voorverkiezingen, hadden bijna al hun eisen verworpen zien worden. Vooral degenen die hun politieke ervaringen buiten de partij hadden opgedaan, waren onthutst over de deals en compromissen die er achter de schermen gesloten werden. Velen verlieten de conventie voortijdig en weigerden Jackson te volgen in de steun aan de definitieve kandidaat Mondale.

De doorgewinterde activisten waren niet zo naïef geweest om alleen een elektorale strategie te hebben. Velen hadden zich gekoncentreerd op het opbouwen en versterken van onafhankelijke protestbewegingen. De DP had voor hen bewezen niet het instrument te zijn om hun doelen te realiseren.

Jackson was zijn kampanje voor dit jaar, 1988, reeds onmiddellijk na de verkiezingen van 1984 begonnen. Hij wilde betrokken blijven bij vredes- en anti-apartheidsakties. Het kongres van de Regenboog Koalitie van april 1986 kan gezien worden als een versterking van een grotere zelfstandigheid ten opzichte van de DP, als een eerste stap in de richting van een progressieve beweging.

De aantrekkingskracht van de koalitie op veel activisten is om verschillende redenen begrijpelijk. Het programma van Jesse Jackson staat links van de DP. Het is opgebouwd rond thema's als 'vrede en gerechtigheid'. Belangrijker echter is de groeiende aantrekkingskracht op zwarten en groepen blanken.

Het kongres van de Regenboog Koalitie in oktober 1987 was door zijn veelkleurigheid indrukwekkend en uniek voor de Amerikaanse politiek. Het was nooit eerder vertoond dat groepen zwarten, Latino's, Indianen en Amerikanen van aziatische afkomst zo succesvol samenwerkten met progressieve vakbondsleden en sociale bewegingen. In de Regenboog Koalitie zijn alle belangrijke protestbewegingen vertegenwoordigd: die rond de rechten van het Palestijnse volk, rond de bevrijding van vrouwen, homo's en lesbiennes, rond extra steun voor de kleine boeren, rond een veilige, niet-nukleaire omgeving, rond de rechten van gehandicapten en rond burgerrechten en de positie van ouderen in de grote steden.

Bijna 50 procent van de deelnemers aan het kongres bestond uit zwarte activisten. De Regenboog Koalitie lijkt de bundeling te zijn van al die krachten

Jesse Jackson

die streven naar sociale verandering. Jacksons stevige basis in de zwarte gemeenschap leidt tot de overwinning op oude scheidslijnen tussen blank en zwart. Een nieuwe eenheid van alle progressieve krachten, die geworteld is in de kracht van zwart Amerika, kan veel meer macht vormen dan de sociale bewegingen apart.

In de Regenboog zijn ook een aantal socialistiese organisaties actief die hopen dat de nieuwe organisatie met de DP zal breken en een nieuwe anti-kapitalistiese partij zal vormen. Groepen als het Nationaal Komitee voor Onafhankelijke Politieke Aktie (NCIPA) bepleiten de 'binnen-buiten'-strategie: zij beweren dat de enige manier om te breken met de DP is,...om er bij te gaan! Ze adviseren dan ook iedereen om op de DP te stemmen.

Deze 'binnen-buiten'-aktivisten in de Regenboog Koalitie zijn bezorgd over de terugval van de sociale bewegingen de afgelopen tien jaar. Zij verwarren de ruk naar rechts in het politieke establishment de afgelopen periode, met de problemen in die bewegingen.

Zowel in het geval van de arbeiders strijd in de jaren dertig als in het geval van protestbewegingen in de jaren zestig, leidde grotere betrokkenheid bij de 'officiële politiek' tot verzwakking van de eigen beweging. Het bleek onmogelijk om de feitelijke kapitalistiese controle op de DP van binnenuit af te zwakken.

Progressieve Regenboog-aktivisten beweren dat dit gevaar er voor hun bewegingen niet in zit. Immers: zij hebben een beweging onafhankelijk van de DP, die zich niet laat opslokken in de grote moederpartij. De kampanje van Jackson zou leiden tot een nieuwe overkoepelende progressieve beweging. Helaas is dit echter niet het geval.

PARLEMENTARISME TEGENOVER STRIJD

De Regenboog Koalitie heeft eigenlijk slechts één taktiek die alle activiteiten bepaalt: de strijd van Jackson in de DP voor zijn nominatie. Op het kongres van 1987 werden geen andere doelen gesteld. Dit heeft de koalitie in feite overgeleverd aan hen die niet meer wilden dan de mobilisatie van voetvolk voor de Jackson-kampanje. Dit probleem werd niet alleen door buitenstaanders gesignaleerd. De invloedrijke delegatie uit New Jersey voerde op het kongres in 1987 een indrukwekkende strijd tot democratisering van de hiërarchiese structuur van de beweging. Zij was bang dat de Regenboog Koalitie na 1988 niks meer voor zou stellen wanneer alleen de mensen rond de Jackson-kampanje de leiding zouden houden. Er werden op dat kongres structurele veranderingen doorgevoerd, zoals de toevoeging van afgevaardigden uit alle Staten aan het centraal bestuur en het verlagen van de officiële norm om zelfstandige afdeling te worden.

Nog steeds echter werkt het distriktstelsel als een drempel voor politieke invloed vanuit de basis.

DE REGENBOOG IN DE SCHADUW

Vanaf het kongres in 1987 heeft het doel van het winnen van de interne verkiezingen alle andere politieke activiteiten overschaduwd. Iedere maand is er 24 duizend gulden nodig voor de verkiezingskampanje van Jackson. Ron Daniëls, de voorzitter van de Regenboog Koalitie is op de verkiezingskampanje gezet. Hij is een vooraanstaand zwart leider. Op het kongres werd het belang van een lidmaatschapskampanje aangegeven. Voorafgaande aan dit kongres bleken slechts vier Staten en de hoofdstad Washington

in staat geweest te zijn om het minimum aantal leden in te schrijven om een officiële afvaardiging te sturen. Op het laatste moment werden tijdelijk nog meer delegaties samengesteld, zodat uiteindelijk nog 25 staten vertegenwoordigd waren op het kongres. Ledenwinst werd als een sleutel tot overleven gezien. Maar deze ledenwerfkampanje kwam al snel in de schaduw te staan van de energie die de Jackson-kampanje opeiste en ook van de registratiekampanje voor nieuwe stemmers. Eén en ander had zijn hoogtepunt op 'Super Maandag', 8 maart.

Groepen als de NCIPA zijn als eerste gaan protesteren tegen de allesoverheersende kampanje voor de verkiezingen. In een nieuwsbulletin van november-december vorig jaar klaagde de NCIPA: "Er groeit ongerustheid,

bijvoorbeeld over de toenemende invloed van de DP op de Jackson-kampanje. Maar die ongerustheid gaat ook over het feit dat Jackson in zijn speeches nauwelijks meer praat over de Regenboog Koalitie, of zelfs over een Regenboog Koalitie."

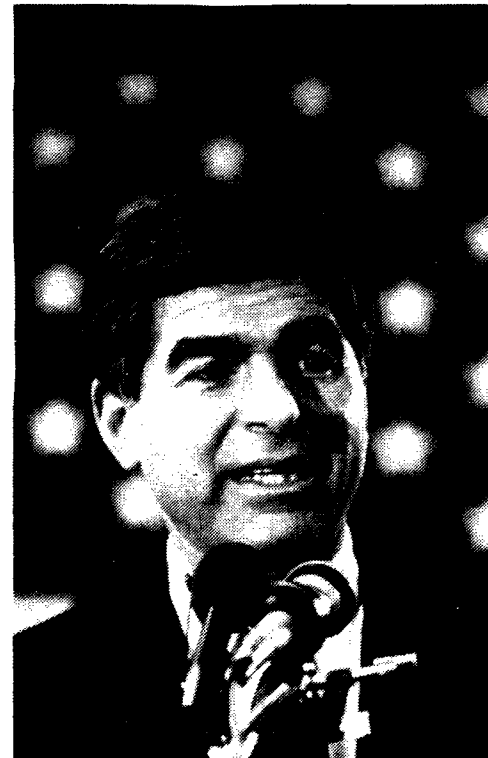
Het ging er op het kongres behoorlijk autoritair aan toe. Verscheidene oproepen voor acties bereikten het podium niet eens. Eén voorbeeld: als juist op dit kongres een oproep was gedaan voor de demonstraties in april 1988 voor 'vrede, werk en gerechtigheid' (juist de tijd rond de stemming in het Kongres over steun aan de Contra's), zou dat de strijd voor solidariteit met het nicaraguaanse volk hebben versterkt. De sterke gerichtheid op de nominatie van Jackson verhinderde een dergelijk initiatief. Er is een groeiende angst dat het idee van de opbouw van een nieuwe progressieve beweging niet uit de verf zal komen. Deze bezorgdheid werd bijvoorbeeld onder woorden gebracht door Dave Dellinger, leider van de Regenboog Koalitie in Vermont: "Wanneer de kampanje niet zal bijdragen tot een breder en steviger georganiseerd aktivisme, zal het tot verwarring leiden. Dat is de reden dat de meeste Regenboog-groepen zowel in verkiezingsactiviteiten als in onafhankelijke activiteiten betrokken zijn. Hoewel er behoorlijk wat stemmen opgaan om alle energie te bestemmen voor de Jackson-kampanje, is gelukkig voor de dubbele strategie gekozen. Daar was ook een heel sterk motief voor: wanneer Jackson tot president van de Verenigde Staten gekozen zal worden, zal hij het nooit lang volhouden zonder een georganiseerde massabeweging."

Hoewel er ook Regenboog-groepen zijn die zich voornamelijk met onafhankelijke politieke actie bezighouden,

is dit op landelijk nivo niet zichtbaar. Daar domineren de meer conservatieve kampanje-krachten. Met andere woorden: wanneer er actie-initiatieven ontstaan zegt dit niet zozeer wat over de Regenboog Koalitie, maar eerder over de politieke achtergrond van de activisten zelf.

De overwinnings-schreeuw zal na de slot-konventie in Atlanta van juli uitsterven. De vraag naar het verdere perspectief zal gesteld worden.

De 'heilige oorlog' die Jackson in 1984 aanging tegen ondemokratiese partij-regels is niet meer aan de orde. Zijn protesten lieten destijds zien hoe makkelijk het partij-apparaat te beschadigen was. Hoewel Jackson in 1984 twintig procent van de stemmen in de voorverkiezingen verwierf, kreeg hij op de toenmalige partij-konventie slechts elf procent van de gedelegeerden achter zich. Zijn inspanningen hadden toen tot gevolg dat de 'kies-

Dukakis

Jackson

drempel' om een delegatie te kunnen vormen verlaagd werd.

JACKSON BAGATELLISEERT ONDERDRUKKING VAN ZWARTEN

Dit jaar is er zelfs geen gefluister van protest tegen de ondemokratiese partij-regels, hoewel zij verder veranderd zijn ten nadele van oppositie-geluiden. Het aantal 'super-gedelegeerden' (partijleiders en mensen van het partijapparaat) is toegenomen tot 15 procent: van 568 in 1984 tot 650 dit jaar.

In de bekende staat Iowa, waar slechts twee procent van de bevolking zwarte is, behaalde Jackson elf procent van de stemmen. Dit is het resultaat van jarenlange solidariteit met de strijd van bedreigde boeren-families. Sinds 1980 zijn 600.000 van hen verdreven van hun land. De vernietiging van de kleine boer veroorzaakte een sociale crisis, die een potentiële voedingsbodem bleek voor extreem-rechtse en fundamentalistische ideologieën. De betrokkenheid van Jackson bleek een steun te zijn voor de radicale vleugel van de protestbeweging onder boeren. Zij slaagden er in het hoofd te bieden aan extreem-rechtse groepen als Posse Comitatus. Het is deze dimensie van zijn campagne die aantrekkingskracht uitoefent op de linkervleugel van de Regenboog Koalitie. De Jackson-campagne slaagde erin om relatief veel gedelegeerden te krijgen onder deze groep boeren.

Er is één aspekt van de Jackson-campagne waar nader aandacht aan besteed moet worden. Op het nationaal Regenboog-kongres van oktober 1987 moest menigeen slikken toen Jackson in zijn openingstoespraak beweerde dat raciaal geweld 25 jaar geleden

voorkwam, maar nu tot dat verleden behoorde. Jackson lanceerde een nieuw thema: huidskleur-onafhankelijk 'ekonomies geweld als hoofdkwestie van vandaag de dag' en 'het belang van het vinden van een nieuwe gezamenlijk gedragen ekonomiese politiek, teneinde een antwoord te geven op het probleem van groepen zwarten die verkiezingen boycotten.

Deze houding van Jackson kan net zo goed bedoeld zijn om blanke kiezers ervan te overtuigen dat hij hun belangen goed kan vertegenwoordigen. Daarnaast heeft het de functie van het afrekenen met het imago van zwarte militante leider. Het komt er in feite op neer dat Jackson de racistiese onderdrukking van zwarten bagatelliseert.

Eén van de leiders van de Zwarte Demokraten die Jackson in 1984 geen steun had gegeven, sprak over het belang van "het niet steeds opnieuw benadrukken van zwarte belangen."

Maar Jesse Jackson is nog steeds zwarte. Dat hebben de pers en de DP niet over het hoofd gezien. Daardoor staat hij automatisch niet meer vooraan als kanshebber, ongeacht zijn sukses in de voorverkiezingen. Verder blijft men hem ook zien als een protest-leider die zich baseert op zijn huidskleur.

Het bijzondere dit jaar is echter dat Jackson een opvallende aanhang heeft verworven onder blanke arbeiders en boeren. Zij omarmen het verhaal van de verdediging van de 'gewone werker' tegenover het harde bedrijfsleven en de stijgende militaire begroting.

Zijn grote populariteit heeft een interessante mogelijkheid laten zien voor het overwinnen van raciale verschillen in de arbeidersklasse, die zich organiseert rond dagelijkse belangen.

Dit is op zich een bron van groot

optimisme, te meer daar het ingaat tegen het advies van de leiding van de officiële arbeidersbeweging. Een groeiend deel van blanke arbeiders - velen stemden in 1984 op Reagan - heeft besloten om zich aan te sluiten bij het 'stembus-protest' dat in 1984 door zwarte stemmers gelanceerd werd. Zij hebben besloten hun stem te 'verkwisten' aan een kandidaat die op zich geen schijn van kans heeft om te winnen.

Jackson's huidige ekonomiese programma is een vage oproep voor vermindering van de defensieuitgaven, overheveling van vrijkomend geld naar publieke investeringen, het bedrijfsleven haar eerlijk aandeel laten betalen aan belastingen en overheidsbeleid ter stimulering van 're-industrialisatie, herscholing, onderzoek en konversie'.

TROEBELE EKONOMIESE EN BUITENLANDSE POLITIEK

Jackson wees op 'hebzuchtige' ondernemers en eiste dat zij opnieuw in Amerika zouden investeren. Hij heeft langdurig de verleiding van een protektionistische politiek weerstaan. Op dat thema was een andere kandidaat voor de DP, Richard Gephardt, zo succesvol. Jackson legt uit dat Amerikaanse bedrijven - geen Koreaanse of Japanse - banen stelen door productie naar de Derde Wereld over te hevelen, waar arbeid goedkoper is. Jackson roept op voor internationale arbeiders-solidariteit: "slavenarbeid is een bedreiging voor de arbeidersbeweging overal." Zijn anti-'gulzige bedrijven'-politiek is niet meer dan een lege huls. De grote ideologen van deze gedachte komen uit het midden van de DP. Sommigen van hen komen uit de vleugel van de DSA. Jackson zegt de bedrijven te willen aansporen, maar hij geeft

niet aan hoe dat gaat. Hij heeft het 'verantwoordelijk' idee geopperd van een breed overleg van regering, ondernemers en arbeiders om gezamenlijk nieuwe wegen te vinden.

Hoewel Jackson het recht op vakvereniging verdedigt en stakende arbeiders steunt, geeft hij geen werkelijke aanzetten voor een discussie over hoe de arbeidersbeweging de aanvallen van ondernemers kan weerstaan. In de plaats daarvan propageert hij zijn kandidatuur als uiting van klasseprotest.

Het imago van Jackson als mogelijke president heeft zijn buitenlandse politiek het aanzien gegeven dat hoort bij een 'verantwoordelijk staatsman'. Dit staat haaks op de sterke anti-imperialistische politiek van vele leden van

de Regenboog, die solidair zijn met de bevrijdingsstrijd van Nicaragua tot

Zuid-Afrika. Zij vinden Jackson's pleidooi voor 'de waarden van de vrije wereld en westerse beschaving' hypokriet.

De opvatting van Jackson is gebaseerd op "steun aan internationaal recht, respect voor het zelfbeschikingsrecht van bevolkingsgroepen en mensenrechten en internationale economische gerechtigheid". Voor al deze doelen is de imperialistische Amerikaanse regering de belangrijkste belemmering. Zij heeft diktatoriale politie-staten in het zadel geholpen en heeft nationale economieën in haar macht. Jackson is tegen hulp aan de Contra's, hij steunt het vredesplan voor Midden-

Amerika van Arias. Verder bepleit hij het kwijtschelden van de gigantiese schulden van Latijns-Amerika aan Amerikaanse banken. Hij bepleit een soort Marshall-plan voor de Derde Wereld

teneinde hun levensstandaard te verhogen, zodat "zij kunnen kopen wat wij produceren."

Tijdens het 'grote televisie-debat' van december 1987, legde Jackson uit dat met een dergelijke politiek 'wij' Nicaragua kunnen winnen. Hij vervolgde met de opmerking dat nauwere banden met de Sowjet Unie grote voordelen voor Amerika betekent: "wij kunnen hun grote voordelen geven."

Alles bij elkaar wijzen deze uitspraken, samen met zijn weigering om zich teweer te stellen tegen de Amerikaanse aanwezigheid in de Perziese Golf, op een bepaalde politieke lijn. Ze lijken op de toenmalige politiek van Kennedy, die onder het motto van 'het beperkt houden van kommunistische invloed' de hak van de Amerikaanse laars op haar invloedssferen laat staan. Het idee dat massale injecties met Amerikaanse hulp en investeringen economieën kan opbouwen en democratieën kan bevorderen, bracht tot nog toe ellende en armoede voor de Latijns-amerikaanse volkeren. Gedurende de eerste achttien maanden van de Kennedy-regering konden vijf staatsgrepen tegen wettelijke regeringen worden geteld.

Dit artikel is geschreven vóór de nationale Conventie van de Demokratiese Partij van juli dit jaar in Atlanta.

WELK EUROPA (1)

"Wat wij willen voorkomen", aldus een direkt betrokkene op Buitenlandse Zaken "is dat de gewone man zegt Europa 1992, dat is iets voor ondernemers en daar heb ik geen boodschap aan."

Het Financiële Dagblad schrijft op 20 juli over een grote campagne die binnenkort in ons land gaat starten. Bedoeling is de veranderingen die in 1992 in Europa gaan optreden onder een breed publiek te brengen, en daarbij af te rekenen "met de opvatting dat het verdwijnen van de grenzen in Europa vooral een zaak is voor het bedrijfsleven."

Het is niet vreemd dat veel mensen het idee hebben dat de komende veranderingen in kapitalisties Europa vooral in het belang van de ondernemers zijn. Verschillende ministers hebben dreigend laten weten dat ons voorzieningspeil te hoog is in vergelijking met andere landen in de Gemeenschappelijke Markt.

"Nederland koopt Europa" meldde Elsevier (16-7-1988) in een omslagartikel. Gekonstateerd wordt: "Nederlandse ondernemers investeren steeds meer in het buitenland. Na de grote multinationals, de banken en de verzekeringsmaatschappijen is het nu de beurt aan de middelgrote bedrijven. Zij rich-

ten hun overnamebeleid vooral op Europa, zeker nu de EEG bevangen is geraakt door de '1992'-koorts."

Nu al hebben - volgens Elsevier - alle nederlandse ondernemingen tezamen zo'n 10.000 buitenlandse dochters: 1700 in België, 1100 in Engeland, 1100 in West-Duitsland, 800 in Frankrijk, 1100 in de Verenigde Staten en zo'n 1000 in Azië (inklusief Japan). Dr. Van Nieuwkerk (buitengewoon hoogleraar aan Nijenrode en hoofd van een afdeling bij de Nederlandse Bank) berekende dat nederlandse ondernemers in 1984 maar liefst 144 miljard gulden in het buitenland geïnvesteerd hadden. Dat was toen meer dan een verdrievoudiging ten opzichte van 1973, kort voor de crisis uitbrak. Sinds die tijd bleven de kapitaalstromen groeien. In 1985 en 1986 investeerden nederlandse bedrijven jaarlijks voor 10 en 11 miljard gulden buiten de grenzen. In 1987 was dat alweer 14,5 miljard. En daarbij moet de winst worden opgeteld die in het buitenland blijft. Voor 1987 schat de Nederlandse Bank dat op zeker 10 miljard.

In de aanloop naar 1992 breiden nederlandse ondernemers hun investeringen in andere EEG-landen fors uit. "Tussen 1 april 1987 en 1 april 1988 hebben nederlandse ondernemingen een kleine zeventig bedrijven in West-Europa overgenomen, uitbreidingen van bestaande deelnemingen meegerekend. Daarbij gaat het niet langer vooral over Engeland, waarmee vanouds hartelijke acquisitiebetrekkingen bestaan, maar ook over Duitsland, Frankrijk, België, Spanje, Italië en Ierland, een groot gedeelte van de EG kortom." (Elsevier 16-7-1988)

Niet alleen de ondernemers houden zich met Europa 1992 bezig; dat doet ook de vakbeweging. De FNV trad bij het in mei van dit jaar gehouden

kongres van het Europees Vakverbond (EVV) op voor een speciale resolutie over Europa. Die resolutie werd aangenomen, en Johan Stekelenburg is daar zeer tevreden over. In het Internationale Zaken-Bulletin van de FNV (nummer 2, juli 1988) zegt hij: "Een Europa voor werkgevers en boeren is er al. Nu nog een Europa voor de werknemers. Een forse stap in die richting hebben we in Stockholm gezet. (...) Er is over zoveel essentiële gevolgen voor werknemers nog weinig nagedacht. Het grote gevaar is, ook na het EVV-kongres, dat regeringen 1992 als alibi gebruiken om verslechteringen door te voeren. In Nederland zie je daar al de sporen van. Wij zijn van mening dat een ekonomies sterk Europa ook sociaal sterk moet zijn. Met andere woorden: als de eenwording betekent dat werknemers en uitkeringsgerechtigden van de voordelen worden uitgesloten, wordt het een grote mislukking."

Wat de FNV er konkreet aan wil doen om te voorkomen dat uitkeringsgerechtigden en arbeid(st)ers het kind van de rekening worden in het kapitalisties Europa van 1992 is nog niet erg duidelijk.

Of toch? De voorlichtingscampagne die binnenkort in ons land van start gaat blijkt namelijk uniek in de EEG. Niet omdat er spotjes van Postbus 51 worden uitgezonden. Niet omdat er folders komen op postkantoren en in bibliotheken. En ook niet omdat er een grote bijeenkomst gehouden wordt voor 1700 genomgiden, op 26 november in de RAI in Amsterdam. Nederland is uniek binnen de EEG omdat de campagne die 'Europa' moet promoten een gezamenlijk initiatief is van het Ministerie van Economiese Zaken, de Consumentenbond, het Landbouwschap, de Werkgeversorganisaties, de Europese Beweging, de voorlich-

tingsdiensten van het Europees Parlement en de Europese Commissie en....de vakbeweging. Op de manifestatie op 26 november in de RAI spreken Lubbers, voorzitter Delors van de Europese Commissie, ex-VVD-voorzitter Kamminga (nu opperhoofd van het Koninklijk Nederlands Ondernemers Verbond KNOV) en....FNV-voorzitter Stekelenburg.

De FNV werkt samen met de ondernemers en de regering in de 'Werkgroep Europa 1992'. Om samen voorlichting te geven over Europa, in een campagne die er op gericht is duidelijk te maken dat Europa 1992 niet alleen in het belang is van de ondernemers?! Een keus is hiermee natuurlijk weer gemaakt. Voor de verdediging van de belangen van de werkende en uitkeringsgerechtigde arbeidersklasse tegenover het West-Europees kapitaal wordt samengewerkt met diezelfde ondernemers. Volgens het Ministerie van Economische Zaken zijn geen voorbeelden bekend van andere EEG-landen "waar zo eensgezind wordt gewerkt."

Robert Went

WELK EUROPA (2)

Volgend jaar zijn er weer verkiezingen voor het Europees Parlement. In de verschillende deelnemende landen lopen discussies binnen links over gezamenlijke lijsten en programma's. Sekties van de Vierde Internationale (de SAP in Nederland) zijn veelal bij deze discussies betrokken en staan voor de vraag of ze aan deze verkiezingen meedoen, al dan niet samen met anderen.

Buiten de van land tot land verschillende samenwerkingsdiskussies ligt er een inhoudelijke diskussie die voor de EEG-landen gelijk is: welk Europa is in het belang van de werkende en

uitkeringsgerechtigde arbeidersklasse, vrouwen, jongeren en migranten?

Het Centraal Comité van de Franse LCR (de grootste en invloedrijkste sekte van de Internationale in West-Europa) heeft een eerste invulling gemaakt voor een manifest dat de sekties in West-Europa gezamenlijk uit gaan brengen rond de komende Europese Verkiezingen. Over die tekst wordt nu in de leidingen van de sekties en internationaal gediskussieerd, waarna begin volgend jaar een definitieve tekst vastgesteld kan worden.

In het door de LCR voorgestelde platform worden onder andere de volgende punten voorgesteld:

- * voor een Europa met een 35-urige werkweek zonder inleveren;

- * voor een Europa met gelijke rechten voor migranten, te beginnen met stemrecht, het recht van vrije vestiging en een einde aan de deportaties;

- * voor een Europa met gelijkheid voor vrouwen, verdediging en uitbreiding van vrouwenrechten: recht op abortus en gratis anti-konceptie voor alle vrouwen (dus ook jongeren en migranten); afschaffing van alle beperkende en kriminaliserende wetten; recht op werk en gelijke betaling;

- * Voor een Europees Sociaal Handvest, waarmee de sociale rechten overal gelijk worden aan de meest ontwikkelde wetgeving;

- * voor de onmiddellijke annulering van alle schulden van landen in de Derde Wereld aan Europese landen;

- * voor een kernwapenvrij Europa, van Polen tot Portugal, geen Franse

of Engelse kernwapens, terugtrekking uit de NAVO, tegen een Frans-Duitse militaire as;

- * voor het recht op zelfbeschikking voor nationaliteiten, bovenal Ierland en Baskenland; voor een Europa zonder kolonialisme;

- * voor een Europa dat Zuid-Afrika boycot, Nicaragua steunt en de rechten steunt van de Palestijnen en van Solidarność;

- * voor een Europa zonder Tsjernobyls en Tsjernobasels, een radikaal gevecht tegen de vernietiging van het milieu;

- * versla rechts in Europa, de politiek van Thatcher, Kohl, Chirac, Martens....loyaal aan de kapitalisten, speculanten en wapenhandelaren;

- * voor een Europees links loyaal aan de arbeid(st)ers, jongeren en vredesbeweging; geen links dat de plannen voor herstructurering en ontslagen in de staal, scheepsbouw.....aksepteert, zoals de kommunistiese en sociaal-demokratiese partijen hebben gedaan in het Europees Parlement.

Robert Went

Ekonomie

Nieuwe crisis

in zicht

Onderstaand artikel van Ernest Mandel over de recente en toekomstige ontwikkelingen van de kapitalistische ekonomie is een ingekorte vertaling uit International Viewpoint van 2 mei 1988.

De internationale kapitalistische ekonomie werd in de eerste helft van 1986 gekonfronteerd met een mini-recessie. Het jaar 1986 eindigde met een groei van de produktie, die in 1987 aanhield, al ging dat langzaam en aarzelend en met veel onderbrekingen (zie tabel 1.).

Tabel 1. De industriële produktie in 1987, vergeleken met 1986.

Canada	+ 8,8% (nov-nov)
Frankrijk	+ 4,0% (nov-nov)
BRD	+ 2,0% (dec-dec)
Italië	+ 3,6% (okt-okt)
Japan	+ 8,6% (dec-dec)
Spanje	+ 8,9% (nov-nov)
Engeland	+ 4,9% (dec-dec)
USA	+ 5,1% (dec-dec)

Uit: Economist, 6 en 20 februari 1988.

We moeten er echter op wijzen dat de konkrete werkelijkheid achter deze cijfers zeer verscheiden is. Het was niet eenvoudig om uit deze mini-recessie te komen en dat lukte ook niet overal op dezelfde manier. De recessie duurde in Japan het hele jaar 1986 en nog in het begin van 1987 (vandaar het hoge groeipercentage van de produktie over de periode december 1986-december 1987).

In januari 1987 kenden de VS een daling in de produktie van 1 procent ten opzichte van een jaar daarvoor. Het feit dat de regering Reagan haar ultra-keynesiaanse politiek voortzette, dat wil zeggen het enorme begrotings-tekort van de VS, maakte een eind aan de mini-recessie van 1986. Dit sijpelde door in een groei van de Amerikaanse thuismarkt voor goederen uit Japan, West-Duitsland, Zuid-Korea, Taiwan, Brazilië en in mindere mate uit andere imperialistische landen in Europa. Vandaar dat het grote tekort op de Amerikaanse handelsbalans bleef aanhouden en in de loop van 1987 zelfs groter werd. Vandaar ook de snelle val van de dollar in datzelfde jaar en de 'vlucht uit de dollar' door het grote financierskapitaal. Vandaar

de dolle speculatie tezelfdertijd op de aandelenmarkten, in onroerend goed en in kunst.

De beurskrach van 19 oktober 1987 betekende een keerpunt in deze ontwikkeling. Het kondigde een nieuwe recessie aan, die ernstiger zal zijn naarmate die langer wordt uitgesteld. De onmiddellijke oorzaak van de beurskrach ligt in de enorme speculatie gedurende 1987, oftewel in de oververzadiging van de markt met geldkapitaal dat niet in werkelijke produktie wordt geïnvesteerd. Deze enorme geldvoorraad schiep een vraag naar 'werkelijke niet-geld goederen'. Die waren er maar beperkt vanwege de relatieve overvloed aan grondstoffen, waarvan de prijzen zeer laag bleven en die daardoor grotendeels niet in aanmerking kwamen voor langdurige speculatie. Dit leidde tot een voortdurend gebrek aan evenwicht tussen vraag en aanbod van investeringsmogelijkheden voor de speculanten. Dus vlogen de prijzen van beleggings-objekten omhoog.

ENORME OVERKAPACITEIT

Deze overakkumulatie betekent dat het nieuwe kapitaal dat steeds tot stand komt door de winsten die ieder jaar worden gemaakt, niet langer voldoende investeringsmogelijkheden vindt die een gemiddelde winstvoet opleveren. Die gemiddelde winstvoet blijft zelf ook laag in vergelijking tot het nivo tijdens de voorgaande 'lange opgaande golf'. Het feit dat dit kapitaal niet langer produktief wordt geïnvesteerd wakkert de economische depressie aan (vooral de daling van de werkgelegenheid). En dat versterkt opnieuw de overakkumulatie van kapitaal, de groeiende 'liquiditeit' van dit kapitaal (dat wil zeggen dat

het blijft hangen in de sfeer van geldkapitaal of semi-liquide kapitaal) en daarmee van speculatie.

De fundamentele oorzaak van speculatie is de overproductie van waren, de enorme produktieve overcapaciteit in de meeste industrieën, die een werkelijke opgang van de produktieve investeringen blokkeert.

DE JAPANSE INDUSTRIE EN ZAITECH

Dit verklaart ook waarom de massale investering van geldkapitaal in 'papier' in het geheel niet beperkt is gebleven tot professionele 'spekulanten'. De grote industriële monopolies hebben ook in hoge mate hierin hun toevlucht gezocht. Het meest typische voorbeeld hiervan is Japan. Deze nieuwe praktijk heeft een nieuwe naam - zaitech. Aandelentransakties door Japanse industriële ondernemingen stegen van 3,3 miljard yen in 1983 tot bijna 17 miljard yen in 1987. Sommige mensen hebben de konklusie getrokken dat er sprake zou zijn van een 'de-industrialisering' van de imperialistische landen. Dat zijn nogal overhaaste konklusies, die bovendien geen rekening houden met het ware karakter van het imperialisme en het financierskapitaal. Het is juist om te wijzen op het tijdelijke karakter van deze terugtrekking uit industriële investeringen en op de pogingen van het Amerikaanse en Britse kapitaal om zich opnieuw te richten op warenexport en daarmee op een modernisering van hun industrie. (In hoeverre dat succesvol zal verlopen hangt af van de kapitalistische concurrentie; ik kom daar nog op terug).

In het licht van deze redenering komt de beurskrach objektief naar voren als het begin van een hergroepering binnen de bourgeoisie ten koste van de banksector en de 'zuiver finan-

ciële' sectoren en ten voordele van de klassieke sectoren van het op de industrie gerichte financierskapitaal.

De kapitalistische keten brak het eerst in haar zwakste schakel - de aandelenbeurs. Dit leidt vrijwel automatisch tot andere breuken. Het meest bedreigd zijn nu aandelenmakelaars en andere financiële bemiddelaars; de zwakkere banken (en niet alleen de kleinste); de kredietwaardigheid van staten en niet alleen die van de derde wereldlanden met grote schulden; de kredietwaardigheid van het stelsel van sociale zekerheid in een aantal landen; en sommige multinationals die in nood verkeren.

MASSALE ONTSLAGEN NA DE BEURSKRACH

Sommige van de grote aandelenhandelaars op Wall Street hebben al bezuinigingsmaatregelen genomen en op grote schaal personeel ontslagen - Salomon Brothers, Shearson Lehman, Drexel Burnham Lambert, Goldman Sachs en anderen.

Veel banken zijn hard getroffen door de krach en de opeenvolgende wisselvalligheden van de lange depressie (de landbouwkrisis; dalende olieprijs; het schuldenprobleem van de derde wereld, etc.). In de VS gingen in 1987 200 banken failliet. Overal staan spaarbanken zelf rood, vooral na het faillissement van 39 banken in Texas. In 1937 werd dit tekort geschat op 4,5 miljard dollar (Neue Zürcher Zeitung, 9 december 1987).

De situatie en de moeilijkheden van het banksysteem in de VS zijn beter bekend dan die in andere imperialistische landen, die een scherm van voorzichtigheid, zo niet van geheimhouding, om zulke zaken zetten. Toch is er in sommige landen informatie

over de gang van zaken uitgelekt.

Over de vele problemen van de banken hangt ook de dreigende schaduw van het niet terugbetalen van schulden door derde wereldlanden. Hun schuldbekentenissen worden op de markt al met 50% korting verkocht.

LOUVRE AKKOORD

Vanuit een zuiver technies gezichtspunt was de beurskrach in de hand gewerkt door de stijging van de rentevoeten in de VS. Die was het gevolg van het beroemde 'Louvre akkoord' dat door de zeven grote imperialistische machten gesloten was met de bedoeling de val van de dollar te breken. Deze onverstandige maatregel, die veel leek op de beslissing van de centrale banken voor de krach van 1929 om ten koste van alles de koers van het pond (die gekoppeld was aan het goud) te handhaven, bracht bijna vanzelf een daling van de aandelenkoersen teweeg. In werkelijkheid is de 'objektieve' basis van deze koersen - afgezien van de schommelingen die de wet van vraag en aanbod veroorzaakt - de kapitalisatie van dividenden verminderd met de gemiddelde rentevoet. Als die laatste stijgt, dalen de aandelenkoersen. Maar de grootte van de daling van de aandelenkoersen stond in geen verhouding tot de stijging van de rentetarieven in de VS. Op Wall Street was die daling op 3 november 28% ten opzichte van het hoogste nivo dat in 1987 werd bereikt, in Londen was die daling 33%, in Frankfurt 35%, in Zurich 28%, in Parijs 32,5% (later zelfs 40%), in Milaan 41,6%, in Australië 41%, in Singapore 41% en in Hong Kong 45%. (The Economist, 7 november 1987). Het is nu bekend dat de funktionarissen van de beurs en de regeringsautoriteiten in paniek raakten. Op dat moment

werd dat voor het publiek zorgvuldig verborgen gehouden. De Amerikaanse centrale bank - in feite de Amerikaanse regering - probeerde een tijdelijk gevaarlijke situatie te redden, maar verergerde in feite de structurele financiële crisis waarmee ze wordt gekonfronteerd.

Het grote handelstekort van de VS kan niet gedekt worden zonder een massale en regelmatige instroom van buitenlands kapitaal, vooral van Japans kapitaal. En gegeven de daling van de koers van de dollar zijn buitenlandse kapitalisten niet geneigd geldkapitaal aan de VS te lenen wanneer de rentevoet lager is dan in Tokio, Frankfurt en Zürich, die voor certificaten tussen de 4% en 5% schommelde. En dan komt daar nog bij de inflatie, die in de VS meer dan 3% bedraagt.

JAARLIJKS HANDELSBALANSTEKORT VAN DE VS VAN 150 MILJARD DOLLAR

Dit betekent dat wanneer de nominale lange termijn rente in de VS zou zakken tot beneden 8 of 9 procent, de instroom van buitenlands kapitaal zou kunnen stoppen. En die is nodig om de VS te redden van een Mexicaanse of Braziliaanse toestand, dat wil zeggen uitstel van betaling van hun buitenlandse schuld. De VS hebben al geen reserves meer om een groot deel van hun jaarlijks handelstekort van 150 miljard dollar te dekken. Dus hebben we te maken met een gigantisch pokerspel (in feite gaat het om chantage), met een dubbel dilemma aan beide zijden. De VS verkrijgen een handelsvoordeel door overduidelijk te spelen op een val van de dollar (of door te dreigen daarmee door te gaan). De VS stimuleren hun exporten en beperken hun importen, wat een recessie zou kunnen uitlokken in Japan, West-Duitsland, Zuid-Korea, Brazilië,

Taiwan en elders.

Maar deze voordelen zouden meer dan geneutraliseerd worden wanneer de dollar volledig ineen zou storten - een zeer ernstige financiële en economische crisis in de kapitalistische economie, een nieuwe toename van de inflatie en als gevolg daarvan een nieuwe daling in de export van de VS. Op zo'n manier zou een ernstige recessie ook de economie van de VS raken.

Als de VS de koers van de dollar zouden proberen te stabiliseren door de rente te verhogen, dan zou dat onmiddellijk leiden tot een recessie in de VS zelf. Of, liever gezegd, dat zou alle recessietendenzen die zich nu al manifesteren versterken. Aan de andere kant is het zo dat als West-Duitsland en vooral Japan vasthouden aan de 'verdediging van de koers van de dollar' - of nauwkeuriger gezegd het verdedigen van de stabiliteit van hun eigen munten - zij dit alleen kunnen doen door op steeds grotere schaal dollars te kopen. Dat leidt tot het accumuleren van dollartegoeden die meer en meer in waarde dalen - dat wil zeggen tot gigantische kapitaalverliezen. (De dollartegoeden van Japan worden geschat op 200 miljard dollar en die zijn in yens 50 procent minder waard dan een jaar geleden).

Maar als deze landen de dollar vrij laten vallen, zal dit hun producten in verhouding tot die van de VS bijna automaties duurder maken. Dit zal leiden tot een enorme daling van hun export, van hun produktie, hun winsten en dus tot een recessie. Bovendien zou de devaluatie van hun dollartegoeden nog groter zijn, alhoewel het dan om kleinere tegoeden zou gaan.

De kettingreactie van crises die we sinds 19 oktober 1987 hebben kunnen zien - een beurscrisis, een crisis van financiële tussenpersonen, onvaste

banken, een dollarkrisis, disfunctioneren van het internationale monetair systeem, de dreiging van een tweede beurskrach - versterkt de tendenzen naar een algemene recessie van de kapitalistische economie in 1988. Een aantal ekonomen zegt dat die recessie in feite al begonnen is in de VS, omdat zeven opeenvolgende maanden de samengestelde 'cyklische indikator' in dat land in neergaande richting is gegaan. De autoverkopen zijn in 1987 al met 15% gedaald.

Het aantal in aanbouw zijnde huizen daalt. De industriële produktie is dan nog wel niet gedaald, maar die wordt voor een groot deel omgezet in voorraden, die enorm toenemen. (Business Week, 1 januari 1988).

VOORSTEL VOOR GEZAMENLIJKE AKTIE OM KRISIS TE VERMIJDEN

Op 17 december 1987 gaven 33 van de meest vermaarde ekonomen uit de kapitalistische wereld, waaronder verscheidene neo-keynesianen, een verklaring uit, waarin zij een voorstel deden voor gezamenlijke actie van de machthebbers in de belangrijkste kapitalistische landen om een zware economische crisis te vermijden. Hun oproep was in de eerste plaats gericht aan het adres van de VS. Voor dat land schreven de ekonomen een scherpe bezuinigingspolitiek voor, die de uitgaven in de VS in verhouding tot het volume van de huidige produktie zou moeten beperken om zo het tekort op de handelsbalans te laten verdwijnen en om ook tussen nu en 1992 het begrotingstekort teniet te doen. Zij schenen echter niet in te zien dat een dergelijke politiek - die de werkloosheid in de VS aanzienlijk zou doen toenemen - op korte termijn automaties een recessie in de VS teweeg zou brengen.

De veronderstelling dat een dergelijke recessie zich niet zou uitbreiden tot de rest van de kapitalistische wereld is op z'n minst riskant. (Neue Zürcher Zeitung, 17-12-1987). De enige hoop die de 'optimistische' ekonomen in feite koesteren is dat de economie van de VS er in zal slagen om er op de een of andere manier met vallen en opstaan doorheen te komen. De pessimisten, zelfs de konservatieven, voorzien een zware recessie. De fundamentele oorzaak is natuurlijk niet de beurskrach of de monetaire chaos. Dit ligt in het verstoorde evenwicht tussen de groei van de produktiekapaciteit, die gekenmerkt wordt door een geleidelijke vervanging van levende arbeid door machines aan de ene kant en de relatieve stagnatie van de markt (de koopkracht van de 'uiteindelijke konsumenten') aan de andere kant. Dit veroorzaakt een daling van de gemiddelde winstvoet en een over-akkumulatie van kapitaal.

Vanuit dit gezichtspunt is het opvallend dat ondanks alle slechte ervaringen op de beurzen bedrijfsovernames vrolijk voortgaan, vooral in de VS en in Groot-Brittannië. De beurskrach lijkt die zelfs te hebben aangemoedigd, omdat het nu een stuk minder kost om op de markt aandelen te kopen dan vóór 19 oktober 1987. We moeten benadrukken dat banken grote kredieten voor dergelijke operaties blijven verstrekken.

De winsthonger van de banken wordt verscherpt door hun eigen gedaalde winstgevendheid, maar ze nemen geen elementaire zorgvuldigheid in acht. Een tweede beurskrach doet al op. Zal die in Tokio uitbreken? Er zijn heel wat aanwijzingen in die richting. De japanse aandelenmarkt is zeer kwetsbaar omdat prijzen van aandelen met een minimale gemiddelde opbrengst irrationeel hoog blijven. Een bescheiden

daling, slechts in de orde van tien procent, heeft de prijzen niet in dezelfde mate als in de VS en Europa gekorrigeerd. Bovendien daalt de japanse export al. Dat is het gekombineerde resultaat van de hoge koers van de yen, de daling van de dollar en de toenemende concurrentie van industrieën in Zuid-Korea, Taiwan en Hong-Kong.

De japanse bourgeoisie probeert deze daling van de export zowel te compenseren door meer kapitaal te exporteren (zelfs middelgrote toeleveringsbedrijven gaan naar Zuid-Korea en Taiwan) en door de thuismarkt te vergroten, vooral voor woningbouw. (Japanse arbeiders zijn de slechtst gehuisveste en de slechtst betaalde in de imperialistische landen. Volgens schattingen ligt het gemiddelde maandloon in de machine-industrie 30 procent lager dan in West-Duitsland en Groot-Brittannië en zelfs lager dan in Spanje, terwijl de arbeidsproductiviteit in Japan veel hoger is).

ABNORMAAL GROTE STIJGING VAN DE OPENBARE SCHULD

Maar om te vermijden al te diep in de winsten van het bedrijfsleven te snijden, is deze uitbreiding van de thuismarkt vooral bewerkstelligd door het vergroten van de openbare uitgaven, dat wil zeggen door een steeds abnormaal grote stijging van de publieke schuld. In tegenstelling tot een wijdverspreid misverstand is de openbare schuld in Japan relatief groter dan in de VS. Tussen 1973 en 1986 steeg die van 30,9% tot 90,9% van het BNP, terwijl die in de VS in dezelfde periode steeg van 39,9% tot 52,4% van het BNP.

Het begrotingstekort van de VS was in 1986 3,4% van het BNP. In

Japan vormde het 4,2% van het BNP. Dit is een bijkomende faktor die de kwetsbaarheid van de japanse economie in de huidige periode versterkt.

Dit probleem wordt verergerd door een stagnatie, of zelfs al van een duidelijke erosie, van de voordelen die de japanse industrie in een heel aantal sleutelsektoren op de wereldmarkt had verworven. In de autoindustrie is het japanse aandeel van de wereld-exporten sedert 1980 gelijk gebleven, zo niet licht gedaald.

Een onvermijdelijk gevolg hiervan, maar zeer verontrustend voor het japanse kapitalisme, is dat het zwaartepunt van de huidige activiteit ook in Japan dramatisch verschuift naar de 'papierse economie'. In 1987 werd Japan de grootste exporteur van kapitaal in de wereld. Maar meer dan de helft van deze export was gekoncentreerd in de financiële sektor en in onroerend goed. Volgens The Japan Economic Journal van 16 januari 1988 waren de belangrijkste sectoren die ten grondslag liggen aan de economische opgang van dit moment in Japan de chemiese industrie, woningbouw, reclame en de 'vrije tijdsindustrie'.

De val van de dollar heeft de neergang van de financiële suprematie van de VS versneld. Van de tien grootste banken ter wereld zijn er maar twee Amerikaans. De belangrijkste banken zijn nu de japanse. De VS zijn internationaal een schuldenland geworden, waarvan de buitenlandse schuld met angstaanjagende snelheid toeneemt. Die schuld is nu opgelopen tot 500 miljard dollar en die neemt ieder jaar toe met 100 tot 150 miljard. In dit tempo zal de schuld van de VS binnen enkele jaren die van de gehele Derde Wereld overtreffen. Japan is internationaal de grootste kredietverschaffer geworden.

Achter deze afbrokkeling van de

Amerikaanse monetaire en financiële overheersing doemt onheilspellend en duidelijke neergang op van de industriële en technologische overheersing van de VS. Het aandeel van de VS in de wereldhandel daalde van 20% in 1981 tot 13,8% in 1986. In diezelfde tijd is het aandeel van de invoer op de Amerikaanse markt met sprongen omhoog gegaan.

Tabel 2 Percentage import op de Amerikaanse markt

	1979	1986
Staal	10,3	15,9
Aluminium	8,8	22,7
Zink	37,6	56,7
Elektroniese onderdelen	14,1	18,1
Informatie - technologie	4,6	18,7
Machineonderdelen	19,3	40,0
Textielmachines	32,9	48,8
Auto's	13,7	4,0
Schoenen	35,2	62,5
TV en radio	41,6	63,8

Er is natuurlijk geen sprake van dat het VS-imperialisme een 'de-industrialisering' zou aksepteren, juist omdat het een imperialistische bourgeoisie is. Afhankelijkheid van import van schoeisel is nog wel te tolereren. Maar afhankelijk zijn van de invoer van essentiële elektroniese componenten of onderdelen van kernwapens vanuit Japan of Zuid-Korea, is onaanvaardbaar voor het VS-imperialisme.

Wat ten grondslag ligt aan de poging van het VS-imperialisme om te 'her-industrialiseren', vooral de hulp voor het exportoffensief dat werd ingeleid met de val van de dollar, is het schrijnende achterblijven van de produktieve

investeringen. In 1982 lag de industriële investering per baan in Japan drie keer zo hoog als in de VS. Het verschil in produktiviteit neemt toe, ondanks een onbetwistbare inspanning van de Amerikaanse industrie de afgelopen jaren.

Tabel 4. Gemiddelde stijging van de arbeidsproduktiviteit 1980-86.

Japan	5,6%
GB	4,7%
Frankrijk	4,0%
VS	3,4%
BRD	3,3%
Italië	3,2%

Betekent dit dat we met de 'definitieve' eenwording van een gemeenschappelijke markt in West-Europa in 1992 een enorme toename van het aantal fusies van Europese bedrijven zullen zien, met de bedoeling de plaats van de Europese imperialisten op de wereldmarkt te consolideren? Het klimaat is daar nauwelijks gunstig voor. Wat we eerder kunnen verwachten is een toename van het aantal overnames en de vorming van verscheidene Europese multinationale groepen. De mogelijke dynamiek daarvan is goed duidelijk geworden bij de recente overname van de Belgische Société Générale.

Net als in alle 'lange neergaande golven' die we tot nu toe kennen, wordt de internationale kapitalistische economie gekenmerkt door het feit dat de neergang van de voormalige overheersende macht niet wordt 'gecompenseerd' door de opkomst van een nieuwe overheersende imperialistische macht, die de vorige kan vervangen. Daarom is de plaats van de dollar niet ingenomen door de yen of de ECU, om maar niet te spreken van

de Zwitserse frank of de gulden. Daarom hebben alle oproepen voor wereldwijde gezamenlijke actie van regeringen en staten, die nu al de fanatieke geloofsverklaringen in het 'zelfkorrigerende' vermogen van de markt hebben vervangen, weinig kans ergens toe te leiden.

DE-INDUSTRIALISERING EN VERARMING

De gevolgen van de-industrialisering en verarming komen het scherpst tot uiting in Latijns-Amerika. De produktie per hoofd van de bevolking daalde tussen 1980 en 1986 met 6,4% in Chili, met 12% in Mexiko, 14,2% in Argentinië, 19% in Venezuela en met 27% in Bolivia. Deze cijfers maken geen onderscheid voor sociale verschillen en ze moeten dan ook flink verhoogd worden voor wat betreft de daling van de koopkracht van de arbeiders, arme boeren en marginale groepen (werklozen en semi-proletariaat). De koopkracht van lonen in Mexiko is tussen 1980 en 1987 met de helft gedaald; in Brazilië schommelde deze daling tussen 37% en 55%.

De internationale kapitalistische economie kent op het ogenblik een tweedeling. Aan de ene kant is er wat we zouden kunnen noemen het inter-imperialistische nivo (hoewel het ook om Taiwan gaat), waar de dollar scherp in waarde daalt ten opzichte van andere munten. Aan de andere kant is er het nivo van de Derde Wereld, waar de 'nationale' munten steeds harder worden getroffen door de inflatie en in koers dalen ten opzichte van de dollar.

Daar komt nog bij de voortdurende verslechtering van de ruilvoet ten koste van de Derde Wereld. Dat heeft hun veel meer gekost dan de daling van de rentevoet of de daling van

de koers van de dollar heeft opgeleverd. (Tussen 1984 en 1986 zijn de prijzen van grondstoffen met een kwart gedaald). Dit gaat bovendien gepaard met een voortdurende kapitaalvlucht van de bezittende klassen in dollars of sterke munten.

BEDREIGING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID

Met de uitholling van de koopkracht en de bedreiging van de sociale zekerheid is de angst voor werkloosheid op het ogenblik het belangrijkste motief in de strategie van de vakbonden in veel imperialistische landen. Maar hoewel het verzet tegen aanvallen op directe en indirecte lonen duidelijk toeneemt en tot strijd leidt en soms tot overwinningen, bestaat er een scherpe tegenstelling tussen twee strategieën in de strijd tegen het (dreigende) verlies van banen. Sommige bonden koncentrereren zich op de strijd voor een drastische verkorting van de werkweek. Andere geven zich over aan de verlokking van protektionisme. Deze laatste strategie is een nauwelijks nieuw te noemen versie van klassenkollaboratie in plaats van internationale klassesolidariteit. In plaats van te proberen de arbeiders van alle landen te verenigen in het gevecht voor een 35- of 32-urenweek, verenigen zij zich met hun eigen bazen tegen de banen van arbeiders in andere landen en dus tegen die arbeiders. Dat is de politiek van het 'exporteren van werkloosheid' en de rampzalige gevolgen daarvan heeft de internationale arbeidersklasse al leren kennen in de periode 1929-1932. Vooral de vakbondsburokratie in de VS heeft z'n toevlucht genomen tot deze verleiding.

De mensen geloven dat de kapitalisten 'de nationale industrie verraden'

door produktie te verplaatsen naar lage lonen landen (dat gebeurt trouwens lang niet zoveel als mensen denken) en dat vooral importeurs tegen het 'nationaal belang' zondigen. Het antwoord van de kapitalisten hierop is heel direkt: laten we ons gezamenlijk inspannen om in onze eigen landen de lonen te verlagen en om de invoer van produkten uit andere landen te beperken (dat wil zeggen de prijzen van konsumptiegoederen te verhogen, wat neerkomt op een nog verdere verlaging van de reële lonen).

Door mee te gaan met deze redenering laten de bonden zich in een helse spiraal meesleuren: de geleidelijke verlaging van de lonen (in de VS daalde het weekloon van \$ 201 in 1973 tot \$ 167 in 1987); een 'tweedeling' in de maatschappij (in Frankrijk heeft één op de vijf loonafhankelijken geen 'echte' baan); en een sterke toename van werk met een onduidelijke status waardoor arbeiders een deel of de hele sociale zekerheid mislopen; en een voortdurende daling van de werkgelegenheid.

Deze neergaande spiraal kan alleen uitlopen op de laagste lonen van de semi-geïndustrialiseerde wereld. Dat is nauwelijks meer dan een dollar per uur in Mexiko en Brazilië. In Zuid-Korea wordt het gemiddelde uurloon geschat op \$ 2,5; in de indische textielindustrie is het \$ 1. Maar in de industrie in India waar geen vakbonden zijn, vinden we zelfs lonen van 40 dollarcent per uur.

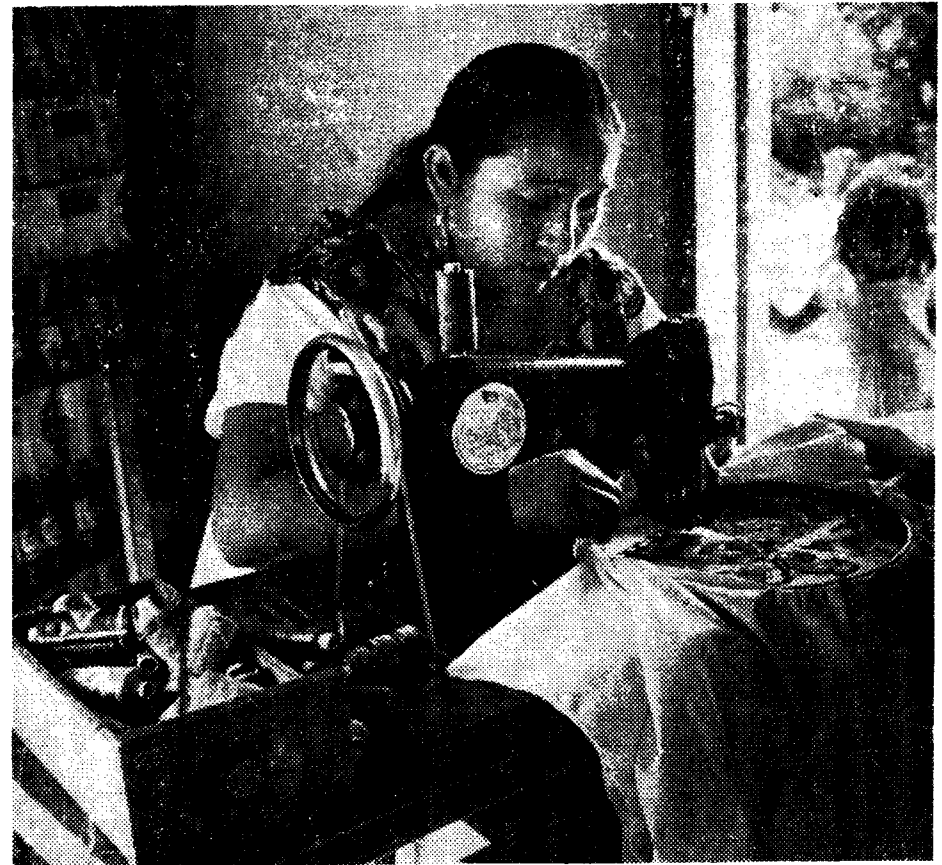
In ieder land is het altijd mogelijk om op een 'konkurrerend' land te wijzen waar de lonen lager zijn, om druk uit te oefenen op het verlagen van de lonen en tegelijk te roepen om meer protektionisme. Vanuit het standpunt van de arbeiders is dit een grote vergissing omdat deze politiek banen vernietigt. En hoewel die politiek de

winsten in takt houdt of doet stijgen beperkt het de afzet, want het beperken van de lonen betekent het verminderen van de verkopen. Maar er kan geen sprake zijn van aanhoudende kapitalistische groei als niet tegelijk de winsten stijgen én de afzetten toenemen en dat is bij een protektionistische politiek niet het geval. Dat is te zien in ieder land waar vakbondsleden een politiek van loondaling hebben geaksep-

teerd met het oog op het 'verdedigen' van banen; in al die landen is de industriële werkgelegenheid gedaald.

PROTEKTIONISME MOET VERWORPEN WORDEN

Daarom moet de verleiding van protektionisme resoluut verworpen worden, evenals de illusie van 'noodzakelij-

Mexicaanse vrouw verricht huisarbeid

ke offers om banen te verdedigen'. Daartegenover moeten we een oproep stellen voor gezamenlijke actie van arbeiders in alle landen voor een radicale verkorting van de werkweek zonder inleveren en tegelijkertijd een gemeenschappelijke actie van de vakbonden voor een verhoging van de hongerlonen in de semi-geïndustrialiseerde landen. Het argument van de nationalistische bourgeoisieën in die landen dat dit het eind van de industrialisatie zal betekenen is net zo onaanvaardbaar als het protektionistische argument in de imperialistische landen. In plaats van een rem op de industrialisatie zullen hogere lonen in de semi-geïndustrialiseerde landen die juist stimuleren omdat ze leiden tot een uitbreiding van de interne markt en tot meer ontwikkelde modellen van economische ontwikkeling. Door de overduidelijke onevenwichtigheden die hebben geleid tot de beurskrach en die zullen leiden tot de derde veralgemeende recessie sinds het begin van de jaren zeventig, zijn nieuwe fundamentele tegenstellingen van het kapitalistische systeem, zoals dat in de periode van het 'laatkapitalisme' werkt, vooral tijdens een 'lange neergaande golf', naar voren gekomen. Deze tegenstellingen waren overigens in de voorgaande expansieve fase al duidelijk geworden en hadden die tot op zekere hoogte gestimuleerd.

GEEN NIEUWE FASE VAN KAPITALISTIESE EXPANSIE

Hieruit volgt dat het 'normaliseren' van produktieve accumulatie buitengewoon moeilijk, zo niet onmogelijk zal zijn. De bewapeningseconomie zal meer dan ooit de rol spelen van een vervangingsmarkt voor een zieke kapitalistische economie en dit blijft zo, ondanks alle Oost-West ontwapenings-

akkoorden. De nieuwe stijging van de winstvoet, die omlaag is gedrukt door de schuldenlast, zal langzaam gaan en niet voldoende zijn.

Er zal geen nieuwe expansieve fase van de internationale kapitalistische economie komen die te vergelijken is met de periode 1948-1968/73; tenminste zolang er geen sprake is van

Grootste banken per eind 1987

Naam bank	Aktiva in mld dollars
1. Dai-Ichi Kangyo Bank (Japan)	266,9
2. Sumitomo Bank (Japan)	250,6
3. Fuji Bank (Japan)	244,1
4. Mitsubishi Bank (Japan)	227,5
5. Sanwa Bank (Japan)	218,2
6. Credit Agricole (Frankrijk)	214,4
7. Citicorp (VS)	203,6
8. Norinchuckin Bank (Japan)	184,9
9. Banque Nationale de Paris (Frankrijk)	182,7
10. Industrial Bank of Japan (Japan)	177

een spektakulaire stijging van de meerwaardevoet als gevolg van een rampzalige nederlaag van de arbeidersklasse en de anti-imperialistische beweging in een heel aantal belangrijke landen. En dat is in de afzienbare toekomst niet te verwachten.

De schuldenberg is voor een groot deel een berg van partikuliere schulden. Het weerspiegelt het algemene verschijnsel van privatisering van de geldschepping en van de 'centrale' controle over het kapitaal in de kapitalistische landen. Een gevolg van dit proces is dat de verhouding tussen kapitaal in partikuliere handen en officiële geldreserves plotseling op z'n kop is gezet. Rond 1958 hadden de centrale banken van de tien belangrijkste imperialistische landen vijf keer zoveel

geldreserves als partikuliere kapitalisten. In 1986 hadden partikuliere kapitalisten tien keer zoveel liquide of semi-liquide kapitaal (\$2400 miljard) als de geldreserves van die tien centrale banken, afgezien van goudreserves.

EEN NIEUWE DODELIJKE VLOEK RUST OP DE PLANEET

De verzwakking of zelfs verlamming van nationale staten - zelfs van de VS - weerspiegelt deze situatie, evenals de opkomst van multinationale trusts die door geen enkele nationale staat worden gecontroleerd. De neergang van de ideologie van 'overheidsingrijpen' was slechts een weerspiegeling van deze nieuwe werkelijkheid. Maar dat leidt tot een vreselijke illusie - dat de markt het noodzakelijke evenwicht opnieuw zal bewerkstelligen (voor en in het belang van het kapitaal) en dat de welvaart daarom vanzelf terug zal keren, al is het wat laat.

Sinds 19 oktober 1987 is er niet meer zoveel geloof in de markt. Er wordt opnieuw geroepen om 'effektief' overheidsingrijpen. Internationaal waait er een neo-keynesiaanse wind. Maar helaas voor de ideologen is er geen effectief gezamenlijk ingrijpen mogelijk van staten die reddeloos vast zitten aan concurrentie met elkaar en die bovendien steeds zwakker komen te staan ten opzichte van het partikulier kapitaal. Er kan geen wereldstaat of 'wereldkredietverschaffer' bestaan onder kapitalistische verhoudingen. Dit is zonder twijfel een nieuwe dodelijke vloek die op onze planeet rust, samen met al die welke Karl Marx ontdekte.

april 1988
Ernest Mandel

GEEN PROBLEMEN TUSSEN CDA EN CNV

Al weer enige tijd terug schokte CDA-fraktievoorzitter De Vries de vakbeweging met een artikel in 'Economies-Statistische Berichten'. De Vries stelde daarin dat de rol van de vakbeweging eigenlijk teruggedrongen moet worden. Er zou meer nadruk gelegd moeten worden op de rol en het functioneren van ondernemingsraden.

Nadat men van verschillende kanten over hem heen was gevallen vijlde De Vries de scherpste kantjes van z'n verhaal af. En sinds die tijd is eigenlijk weinig meer over deze kwestie vernomen uit het CDA.

In het mei-nummer van 'Christen Democratische Verkenningen', het maandblad van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, laat A. Hordijk, vicevoorzitter van het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) zijn licht schijnen over de relaties tussen het CDA en het daar traditioneel nauw mee verbonden CNV. Uit dat stuk - "Vakbeweging en verantwoordelijke samenleving" (CD-Verkenningen 5/88) - een aantal passages: "Wie de beleidsdocumenten van CDA en CNV ter zake (over de 'verantwoordelijke samenleving'; RW) vergelijkt, zal bij alle nuanceringsen en hier en

daar wat andere accenten, tot geen andere conclusie kunnen komen dan dat men het over een aantal grondregels eens is. Daarmee is uiteraard niet gezegd, dat dit dan beleidsmatig ook wel zo zal zijn. In het vertaalproces van bepaalde opties is meerdere malen verschil van opvatting gebleken tussen CDA en CNV. Dat was vroeger in de relatie CNV - ARP/CHU en NKV-KVP ook al zo en dat zal in de toekomst waarschijnlijk niet anders zijn.

In de christelijke vakbeweging kan men regelmatig zorg over de ontwikkelingen binnen het CDA vernemen. De vrees wordt meer dan eens geuit, dat zich eerder een verrechtsing zal gaan voltrekken dan een verdieping van christelijk-sociaal beleid. Gevreesd wordt voor een uiteindelijke liberalisering van onze samenleving, mede door een niet evenwichtige en geen duidelijke prioriteiten stellende bezuinigingsdrift. Een bezuinigingsdrift, waardoor we ook het juiste zicht op de taken en verantwoordelijkheden van de overheid dreigen te verliezen."

SAMEN DECENTRALISEREN

Onder het kopje 'Samen verantwoordelijk' noemt de CNV-vicevoorzitter een aantal zaken die naar zijn mening de komende tijd van belang zijn: "In

de door CDA en CNV bepleite verantwoordelijke samenleving zal het er de komende tijd vooral op aankomen vanuit de opdracht, die we hebben, mee te werken aan vernieuwing en heilheid van de schepping (conciliair proces). Een ieder zal vanuit de eigen verantwoordelijkheid daaraan een bijdrage moeten willen leveren. Het CNV heeft vanouds grote nadruk gelegd op de verantwoordelijkheidsbeleving binnen de onderneming. Daar ontmoeten de verschillende groeperingen die van de onderneming deel uitmaken elkaar. Wil de onderneming zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid waarmaken, dan kan dat niet zonder dat allen van hoog tot laag - op hun niveau's - die verantwoordelijkheid ook metterdaad kunnen beleven en waarmaken. Daarom wordt door het CNV grote waarde gehecht aan gedecentraliseerde arbeidsverhoudingen."

De CNV-voorman blijkt weinig tevreden over de geringe aandacht voor de vakbeweging binnen het CDA. Hij levert op dat punt wat bescheiden kritiek op de CDA-nota over de verantwoordelijke samenleving: "Opvallend is, dat in de discussienota over de verantwoordelijke samenleving over de rol van de vakbeweging zo weinig concreets en feitelijk slechts in indirecte zin iets wordt gezegd. Zelfs wordt ze over het hoofd gezien als het gaat om de praktische uitwerking van de CDA-strategie." (...)

"Een ander voorbeeld dat het CNV in de discussienota mist, is de relatie vakbeweging-onderneming. Als in de nota ingegaan wordt op de democratische versterking van het maatschappelijke middenveld en een verbetering van de relatie bedrijfsleiding-ondernemingsraad wordt bepleit - overigens terecht - ontbreekt iedere uitspraak en visie op de rol van de vakbeweging

ten deze. In het christelijk-sociale denken is de vakbeweging geen wezensvreemd element aan het ondernemingsgebeuren. Het is vanuit dat gegeven ook duidelijk, zoals het CNV-Visieprogramma dat zegt, dat de vakbond een andere functie binnen de onderneming heeft dan de ondernemingsraad (OR). De rol van de vakbeweging op dat terrein is de OR-leden toe te rusten en een begeleiding te geven, die erop gericht is hen het gereedschap in handen te geven hun specifieke verantwoordelijkheid te kunnen dragen en beleven. Hoe belangrijk de rol van de vakbeweging ten deze werkelijk is moge blijken uit het feit, dat 70 procent van de OR-leden vakbondslid is. Dat is bijna 2,5 maal zoveel als de huidige organisatiegraad. Afgezien van dit gegeven is de vakbeweging allengs een zo wezenlijk bestanddeel in ons maatschappelijk bestel geworden dat zij daaruit niet meer weg te denken is.

Met deze kritische kanttekeningen betogen we niet, dat men in het CDA geen oog zou hebben voor de vakbeweging en zijn inbreng in het middenveld. Maar dat die rol nergens expliciet wordt genoemd, betreuren we wel, vooral tegen de achtergrond van het feit, dat het CDA en het CNV in uitgangspunten en doelstellingen het met elkaar eens zijn. Vanuit dat gegeven zou men mogen verwachten, dat de rol van de christelijke vakbeweging en van de christelijk-sociale beweging als geheel meer in de beschouwingen zou zijn betrokken. Ook in andere CDA-nota's missen we dit element. We denken in dat kader bijvoorbeeld aan de nota over het technologiebeleid. Er zullen zich ten deze nog vele veranderingen gaan voltrekken, waardoor op de verantwoordelijkheid van werkne-

mers eerder meer dan minder een beroep zal worden gedaan."

TOEKOMSTIG BELEID CDA

CDA en CNV stemmen in doelstellingen en uitgangspunten overeen, zo stelt de vice-voorzitter van het CNV. De CDA-top weet dat natuurlijk ook, en heeft blijkbaar weinig reden te vrezen dat de CNV-top zich van het CDA of de CDA-politiek zal afkeren. Wie elke keer weer ziet hoe CNV-voormannen dreigende taal uitslaan bij nieuwe a-sociale regeringsvoorstellen, om die kritiek snel in te slikken wanneer die voornemens in beleid zijn omgezet, begrijpt waarom de CDA-top zich niet af hoeft te vragen of de CNV-leiding nog wel blijft volgen. Dat doet ze toch wel, elke keer weer.

Wat dat betreft is het symptoom hoe onlangs een nieuwe CDA-kommissie werd ingesteld. De kommissie moet lijnen uitzetten voor het toekomstige economische beleid van het CDA, gericht op het binnenkort te schrijven programma voor de Kamerverkiezingen van 1990. Zij staat onder leiding van Zijlstra, ex-president van de Nederlandse Bank en oud-minister-president. Verder zitten in de kommissie: de economiehoogleraren Boorsma (Twente, Eerste Kamerlid CDA), Mennes (Rotterdam, en Van Muiswinkel (VU-Amsterdam, en ook lid van de CDA-programmakommissie); de ondernemers Liemt (DSM), Sickinghe (VMF-Stork) en Wijffels (Rabobank); de politici Beumer (voorzitter CDA-fractie in Europees Parlement) en Gerritse (koördinator sociaal-economies en financieel blok in de

Tweede Kamerfractie). Verkennende besprekingen die uitliepen op een taakstelling voor deze zware kommissie zijn gevoerd door Zijlstra met CDA-voorzitter Van Velzen en met de directeur van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, Oostlander.

Wat volledig ontbreekt in deze kommissie is een inbreng vanuit de vakbeweging. Blijkbaar vindt de CDA-top het niet nodig of zinnig om iemand uit het CNV te betrekken bij de ontwikkeling van het sociaal-economies beleid voor de jaren negentig. Daar zal de CNV-top niet blij mee zijn. Maar aan de andere kant: als het CDA toch dezelfde doelstellingen en uitgangspunten heeft als het CNV, dan is dat toch ook eigenlijk helemaal niet nodig?! De CDA-top kan vooralsnog volledig vertrouwen op onvoorwaardelijke steun en solidariteit van de top van het CNV. En als er straks verkiezingen komen zal de CNV-top ongetwijfeld weer stimuleren dat haar (bijna 300.000 leden) op het CDA gaan stemmen. Dat doen ze trouwens lang niet allemaal, gelukkig.

Robert Went

Recensie

Drie boeken over de Sovjet Unie

Er is veel belangstelling voor de nieuwe politiek van perestroika en glasnost. En terecht. Dat leidt echter niet altijd tot veel meer kennis en begrip van de sovjet-maatschappij. Het lijkt erop dat de meest verschillende groepen in het Westen een positief beeld hebben van Gorbatsjov's politiek. In ieder geval hebben zulke uiteenlopende figuren als Reagan en Leo Molenaar (naar verluidt de nieuwe ideoloog van de CPN) er kennelijk belang bij een positief beeld van de perestroika te schetsen. De CPN legitimeert hiermee haar nieuwe toenaderingspoging tot de Tsjecho-slowaakse en Poolse kommunistische partijen; daarbij niet in het minst gehinderd door het beestachtige optreden van Jaruzelski's troepen tegen arbeiders en studenten begin dit jaar.

We hebben al eerder in De Internationale (1) laten zien dat de arbeiders en arbeidsters in de Sovjet-Unie alle reden hebben om afwachtend en skeptisch te reageren op de nieuwe hervormingen. Hun dagelijks leven is er de afgelopen jaren zeker niet prettiger op geworden.

Hieronder bespreken we drie nieuwe boeken over de Sovjet-Unie (2).

Het boek van Olga de Haan over vrouwen in de Sovjet-Unie bevestigt de begrijpelijke skepsis bij de arbeiders. Zij geeft een indruk van het wijdverbreide en diepgewortelde seksisme in de sovjet-maatschappij. Ze laat zien hoe dat seksisme, de gezinsideologie, het moederschap, de 'natuurlijke' rol van de vrouw worden versterkt door de stalinistische burokratie. Er moeten meer kinderen geboren worden in de russiese delen van het land en daarom moeten gezin en moederschap worden versterkt. (Zo is in 1986 echtscheiding een stuk duurder geworden bijvoorbeeld). Nog niet alle russiese vrouwen zijn hiervan overtuigd.

Olga de Haan is vanuit haar westers-feministische opvattingen terecht zeer kritisch over de positie van vrouwen in de Sovjet-Unie en over de ideologie ten opzichte van vrouwen, gezin, huwelijk, moederschap, opvoeding, werk en seks. En zij schetst een aardig beeld daarvan. Omdat het boek blijft steken in een wat beperkte beschrijving die niet erg veel nieuws bevat voor degenen die wel eens eerder zonder oogkleppen naar Oost-Europa hebben gekeken, is het toch geen goed boek. Storend is het niet ter zake doende

kneuterige commentaar, waarmee de beschrijving regelmatig wordt opgesierd. Nog storender is het kennelijke onbegrip van de sovjet-maatschappij en het karakter van de burokratie. Dit leidt tot verwarrende beoordelingen of tot zinnen als: "Het is immers niet denkbeeldig dat partijbelangen wel eens tegengesteld kunnen zijn aan vrouwenbelangen". Een wat merkwaardig eufemisme, nadat de schrijfster zelf al een aantal maatregelen van Stalin tegen sovjet-vrouwen uit de jaren dertig heeft genoemd. Wat haar niet belet om over 'zeventig jaar socialisme' te blijven spreken, of om de partij van Lenin met de partij van Stalin op één hoop te gooien.

In de inleiding van haar boek schrijft Olga: "'Anatomy is destiny' gaat nog volledig op voor vrouwen in de Sovjet-Unie. En dat is vreemd, want het is toch niet in overeenstemming met de socialistische principes". Vreemd genoeg dat de schrijfster kennelijk niet twijfelt aan het 'socialisme' dat zulke reactionaire opvattingen over vrouwen in stand houdt en versterkt.

Voor wie hier doorheen wil kijken en voor wie nog wat historische onjuistheden over de Oktoberrevolutie en de NEP over het hoofd wil zien, blijft een aardige inleiding over op het leven en denken van (een deel van) de vrouwen in de Sovjet-Unie.

Een heel ander boek is 'Gorbatsjov de manager', van Anna Sándor. Het is een overdruk van een serie artikelen, die de afgelopen jaren in verscheidene bladen verscheen. De artikelen behandelen een veelheid van onderwerpen over de economie en het sociale leven in de Sovjet-Unie. Van de olie- en gaswinning, de kredietpolitiek, Tsjernobyl, Pepsi, tot de gezondheidszorg en beroepsvoetbal. Dat levert een hele hoop

wetenswaardigheden op, meer of minder interessant. Maar tot veel inzicht en begrip leidt het allemaal niet. De stukjes hangen als los zand aan mekaar en zijn nogal anekdoties geschreven.

Er had ook wel wat meer redactionele aandacht aan het boek besteed mogen worden. Nu moet je soms bladzijden achtereen lezen dat het gemiddelde maandsalaris 195 roebel is. Bovendien zegt dat soort informatie erg weinig als je niet weet wat de mensen daarvoor kunnen kopen.

Net als Olga de Haan praat ook Anna Sándor over de Sovjet-Unie als een socialistiese staat. Haar stukjes zijn geschreven vanuit een marktideologie. Een 'gezonde economie' ligt haar dan ook in de mond bestorven. En zo kom je ook zinnen tegen als: "Bij zo'n lage huur heeft de regering vanzelfsprekend onvoldoende middelen om genoeg flats te bouwen". Dit soort uitspraken kun je ook bij veel sovjet-ekonomen aantreffen, met varianten voor huizen, vlees, gezondheidszorg en prijzen in het algemeen. Maar waarom zouden de middelen om flats te bouwen gehaald moeten worden uit de huren? Een 'gezonde' economie kan voor Anna Sándor en voor vele ekonomen in Oost-Europa alleen een markt-economie zijn. Deze ideologie brengt haar tot zulke volstrekt a-historiese opmerkingen als: "In oktober 1921 werd de Staatsbank weer geopend en Lenin moest erkennen dat zonder persoonlijke belangen, zonder geld en zonder markt de economie niet kan bestaan". Leg deze zin eens naast Lenin's eigen commentaren op de invoering van de NEP, waarin hij juist het historische, bijzondere en noodgedwongen karakter ervan verklaart!

Een boek met weer een heel ander karakter dan de vorige twee is 'Gorbatsjov en de arbeiders'. Dit is einde-

lijk een boek dat de nadruk legt op een analyse van de sovjet-maatschappij en op wat Gorbatsjov's hervormingen voor de overgrote meerderheid van de bevolking in het dagelijks leven betekenen. Joost Lagendijk, Marcel van der Linden en Hanneke Willemse, die dit boek redigeerden, geven in hun inleiding de linkse beweging een zeer terechte veeg uit de pan: "Grote delen van links hebben nogal onkrities meegedeind op de golf van enthousiasme". Zij nemen als uitgangspunt voor de analyse van de hervormingspolitiek de "chroniese maatschappelijke stagnatie" en de structurele tekortkomingen van de "centraal geleide ondemokratiese planning". En ze geven aan dat de heersende burokratie niet van plan is zichzelf fundamenteel ter discussie te stellen en dat die dus het vuur richt op de arbeidsdiscipline van de arbeiders en arbeidsters.

In het boek komen mensen met verschillende opvattingen aan het woord. Ondanks hun theoretiese meningsverschillen komen Hillel Ticktin en Ernest Mandel in hun analyserende artikelen beiden tot de konklusie dat Gorbatsjov's hervormingen zowel positief als negatief zijn, vanuit het standpunt van de arbeidersklasse. En beiden menen dat fundamentele veranderingen in de sovjet-maatschappij niet door de burokratie van bovenaf kunnen worden doorgevoerd, maar alleen door verzet van onderop, met name van de arbeiders/sters. Zij wijzen daarmee ook op de tegenstrijdigheden, de beperkingen en de onduidelijkheid van de perestroika. Jammer is dat het artikel van Ticktin, dat het boek opent, zo slecht vertaald is. Ticktin benadrukt de belangrijke rol van de geheime dienst in het proces van hervormingen. Volgens hem heeft de verborgen agenda van Gorbatsjov de invoering van een kapitaalgeedermarkt

tot doel. Dat zou zeer belangrijke negatieve gevolgen voor de arbeidersklasse hebben: "De gehele hervorming wordt bepaald door de vraag of het mogelijk zal zijn de arbeidskracht in een waar te veranderen met als gevolg de opheffing van het automatiese loon, de afbraak van de zeggenschap der arbeiders over het arbeidsproces, de invoering van aanzienlijke verschillen in de betaling van geschoolden, voormannen en arbeiders en tenslotte de vernietiging van het recht op werkgelegenheid." Ticktin veronderstelt dat Gorbatsjov zelf weinig hoop heeft zijn hervormingen door te kunnen voeren, maar dat hij toch wát moet. "Het is de houding van de arbeidersklasse die het gedrag van het Sovjet-regiem zo aarzelend en voorzichtig maakt. De Sovjet-Unie is Hongarije niet en kan zelfs een beperkte aanval op de arbeidersklasse niet overwegen". De sovjet-buokraten zijn ook gewaarschuwd door de opstanden van de arbeiders en arbeidsters in Polen na prijsverhogingen van elementaire levensbehoeften, met name van voedsel.

Na de tekst van Ticktin volgen twee stukken die laten zien hoe de glasnost een zekere ruimte heeft gegeven aan nieuwe sociale en socialistiese bewegingen van onderop. Omdat die al in De Internationale (3) hebben gestaan, zullen we daar nu niet nader op in gaan.

Daarna volgt het artikel van Mandel dat de betekenis van Gorbatsjov analyseert.

Het is een uitstekende vertaling van Henk Kranen. Uitgangspunt voor Mandel is de 'ware krisis' die het regiem in de Sovjet-Unie doormaakt en de tegenstrijdige ontwikkeling van de sovjet-maatschappij, die 'nu juist het produkt is van de kombinatie van

dynamiek en verstarring'. Mandel gaat uitgebreid in op de stagnatie en de vele crisisverschijnselen van de 'kommando-ekonomie' van de Sovjet-Unie. Maar ook op de crisis van de sociale verhoudingen, zoals die ondermeer tot uitdrukking komt in de zeer vele 'nieuwe armen', het ontstellende alcoholgebruik en brede demoralisatie. Hij beschrijft ook kort de verschillende sociale deelmilieus in de Sovjet-Unie en hun houding ten opzichte van de perestroika. Gorbatsjov's filosofie is een zuiver bureaucratiese filosofie en dat geeft het karakter en de beperkingen van de ekonomiese, sociale en politieke hervormingen aan. Het gaat om een modernisering binnen het raamwerk van de macht van de burokratie en om een disciplineren van de arbeidersklasse. "Het dilemma van Gorbatsjov is in essentie maatschappelijk. Het is de keuze tussen tegengestelde sociale belangen die fundamenteel botsen en tot een explosief konflikt zouden leiden als bepaalde ontwikkelingen zich tot het eind toe zouden doorzetten". Niet alleen is Gorbatsjov's projekt een bureaucratiese hervorming van bovenaf, maar hij heeft ook te maken met burokratiese verzet: "Het apparaat verzet zich evenwel. Het blijkt van een logheid te zijn, die zelfs de meest scherpe kritici niet hadden vermoed."

Dat alles leidt tot de konklusie: "Denken dat werkelijk revolutionaire veranderingen in de Sovjet-Unie van vandaag doorgevoerd kunnen worden zonder de arbeidersklasse in beweging te brengen, is een illusie."

Na de tekst van Mandel volgen twee interviews met leden van de in 1978 opgerichte onafhankelijke vakbond SMOT. Vanwege hun activiteiten voor SMOT werden A. Jakoreva en V. Borisov naar het Westen verbannen in de periode voordat Gorbatsjov aan de macht kwam. Zij gaan in de gesprek-

ken vooral in op de gevolgen van de hervormingen voor de arbeiders en arbeidsters en op de arbeidsomstandigheden voor vrouwen. Zij illustreren de veranderingen aan het optreden van de burokratie tegen stakers die zich verzetten tegen loondaling en ontslagen. De zware werkomstandigheden van de vrouwen worden zeer levendig geschetst.

Ger van den Berg laat de tegenstellingen tussen de belangen van de arbeidersklasse en de perestroika zien aan de hand van de wijzigingen in het arbeidsrecht in de periode dat Gorbatsjov aan de macht is. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de verzwakking van de rechtspositie van de arbeiders in het ontslagrecht of om pleidooien voor grotere loonverschillen. Daarbij worden soms termen gehanteerd die Stalin in de jaren dertig ook gebruikte, zoals een veroordeling van alle 'gelijkmakerij'. Na een zeer positief interview met de voorzitter van de bedrijfsraad van de Moskouse instrumentenfabriek Kalibr, besluit het boek met een stuk van Klaas van den Horst die reacties van arbeiders op de perestroika in de sovjetpers beschrijft. Al met al is dit boek in de zee van literatuur over Reagan's voormalige 'Rijk van het Kwaad' zeer aan te bevelen.

Rob Gerretsen

NOTEN

- (1) Zie ondermeer De Internationale 26. Daarin het artikel van David Seppo: 'Perestroika. Wat schieten de arbeiders ermee op?'
- (2) - Olga de Haan: 'Vrouwen in de Sovjetunie': Vrijheid, gelijkheid en moederschap'. Uitgeverij Het Spectrum BV. Prijs: f 29,90.
- Anna Sándor: 'Gorbatsjov de manager'. Uitgeverij SDU. Prijs f 27,50.

- Joost Legendijk e.a. (red.) Gorbatsjov en de arbeiders. Uitgeverij SUA. Prijs f 24,90.

(3) Zie De Internationale 25.

Gorbatsjov in gesprek met arbeiders

Recensie

De doodlopende autoweg

Is de auto wel moderner dan de tram, de fiets of de trein? De Duitse marxist Winfried Wolf beweert van niet. Mei vorig jaar verscheen van hem een onderzoek naar de geschiedenis van het vervoer in de moderne kapitalistische maatschappij. Sinds enige maanden is ook een korte en heldere samenvatting verkrijgbaar, jammer genoeg enkel in het Duits.

De auto. Hij stinkt, hij rijdt kinderen, bejaarden en fietsers overhoop, maar je kunt nu eenmaal niet zonder. Ook binnen links vind je veel mensen die zo denken. Het steeds toenemende autoverkeer heeft nadelen. Luchtvervuiling, files, slinkende natuurgebieden, geluidsoverlast, de prijs is hoog. Maar in ruil daarvoor heeft ook de arbeider meer bewegingsvrijheid gekregen, kan hij of zij een dagje weg, is de individuele vrijheid groter geworden. Er zijn ontoelaatbare uitwassen, het openbaar vervoer moet dan ook iets beter. Maar de auto blijft een noodzakelijk kwaad.

Ook de Duitse politikoloog en journalist Winfried Wolf - zelf autobezitter - dacht zo toen hij begon aan zijn onderzoek naar de geschiedenis van de twee concurrerende verkeerssystemen: vervoer

over de weg versus vervoer per spoor. In het boekje 'Sackgasse Autogesellschaft' vertelt hij: "Ik moet toegeven dat ik vier jaar geleden nog - voordat ik dit onderzoek begon - het transportmonopolie van personenauto's en vrachtwagens als een noodzakelijk kwaad beschouwde en afwijzend stond tegenover een radikale kritiek daarop." Inmiddels trekt hij een andere konklusie: vanaf het allereerste begin was het waanzin om af te stappen van vervoer per spoor en over te gaan naar vervoer over de weg. Op geen enkel moment in de geschiedenis van welk land ook waren de kosten van wegvervoer lager dan die van railvervoer - als je de totale maatschappelijke kosten bij elkaar optelt. Vanaf het begin waren het de sterke olie-kapitaalsgroepen (Rockefeller) die de auto introduceerden omwille van hun privé-winsten. Ze zadelden de maatschappij op met een omslachtige, dure en langzame vorm van transport (al in 1920 bereikten treinen een snelheid van 200 km/u).

Als gevolg hiervan dreigt nu in de westerse industrielanden wat Wolf de 'Totale Autogesellschaft' noemt. De verwijzing naar de 'Totale Krieg' van de nazi's past bij het apokalyptische

toekomstvisioen.

Verdere toename van het aantal Duitse auto's met nog eens vijf miljoen tot het jaar 2000, naar een totaal van 32 miljoen. Verstopte en onleefbare steden. Achtduizend verkeersslachtoffers per jaar nu al, acht keer zoveel als het aantal doden door moord en doodslag. De bossterfte die vooral in Duitsland dramatische vormen aanneemt.

Tegelijkertijd wordt het spoorwegnet afgebroken. Het aantal kilometers rail neemt even snel af als de hoeveelheid autobanen toeneemt. De afgelopen jaren zijn bij de Duitse spoorwegen honderdduizend arbeidsplaatsen verdwenen. Het bedrijf kampt met schulden en een enorme rentelast. In de jaren negentig zal het op grote schaal vervangingsinvesteringen moeten doen waar het geen geld voor heeft, voorspelt Wolf. Hij verwacht 'Gesundschumpfung', inkrimpen om het bedrijf 'gezond' te maken. Opheffen van lijnen, de bereikbaarheid per spoor neemt nog verder af. Kwaliteitsverlies, dat nog meer mensen de autoweg opjaagt.

MYTHE

Wolfs 'Sackgasse Autogesellschaft' (iets als 'Automaatschappij Een Doodlopende Weg') is een leesbaar, overzichtelijk en compleet boekje van nog geen honderddertig pagina's, een absolute must voor wie een historische analyse zoekt van de vervoersproblematiek en het Duits een beetje machtig is. Het is een korte en goedkope samenvatting van de oorspronkelijke studie van zeshonderd pagina's.

In het historische deel prikt Wolf de mythe door dat de spoorwegen ontstaan zijn vanuit de staat. De eerste maatschappijen waren privé-ondernemingen. Van nationalisatie was pas sprake

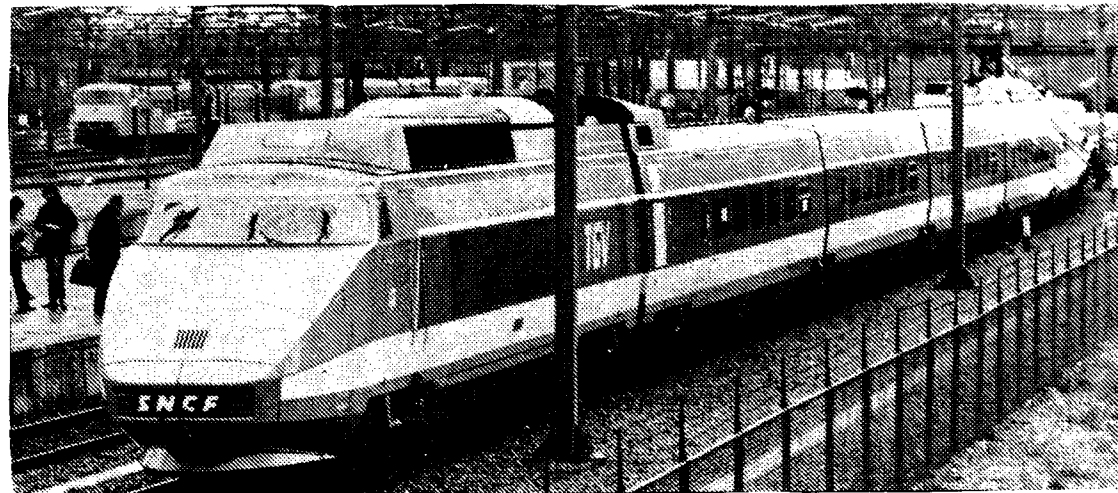
toen de maatschappijen na enkele tientallen jaren op het punt kwamen dat ze vervangingsinvesteringen moesten doen. Nationalisatie was in de meeste gevallen in overheidshanden brengen van schulden. De winsten waaruit nieuwe sporen en treinen hadden moeten worden betaald waren in de tussentijd verdwenen.

Wolf maakt een eind aan een andere grote mythe: dat de auto goedkoper is. Voor Duitsland rekent hij het uit. Hij vergelijkt twee firma's: de bestaande Bundesbahn en de fiktieve firma wegvervoer BV. Conclusie: beide firma's werken met verlies. Bij het spoor is dat na twintig jaar opgelopen tot 41 miljard mark, bij het wegvervoer is het tekort bijna dubbel zo groot: 76 miljard mark. Dan heeft Wolf bij het wegvervoer nog een aantal kosten buiten beschouwing gelaten. Uitgaven voor de volksgezondheid zijn niet meegeteld, evenmin het energieverbruik dat vijf keer zo hoog is als bij het spoor. Bovendien eist het verkeer in de Bondsrepubliek jaarlijks achtduizend verkeersslachtoffers. De overheid rekent voor iedere dode een maatschappelijke schade van DM 725.000,--. Wolf zet daar een vraagteken bij. Hoe bereken je wat een mensenleven waard is? Maar ga je uit van dit cynische cijfer dan heb je een extra kostenfactor van zes miljard per jaar.

Wolf konkludeert: alleen de binnenscheepvaart is nog minder rendabel dan vervoer over de weg. Over de hele linie is openbaar vervoer goedkoper.

DUIZEND VERPLAATSINGEN

In de laatste hoofdstukken schetst Wolf de contouren van een alternatief vervoerssysteem. Hij vult dit aan met praktijkvoorbeelden, zoals een alternatief voor een supersnelle treinverbinding

T.G.V. trein

tussen Keulen en Frankfurt en een pleidooi tegen een vierde Elbetunnel in Hamburg (vergelijkbaar met het idiote plan voor een tweede Coentunnel bij ons). Kern van zijn alternatief is de kritiek op het begrip mobiliteit, zoals dat officieel wordt gebruikt (ook door de nederlandse regering overigens). Opvallend is dat die mobiliteit misschien wel toeneemt als je kijkt naar het aantal afgelegde kilometers, maar dat het totale aantal verplaatsingen gelijk blijft. Gemiddeld verplaatst een mens in ons soort maatschappij zich niet vaker dan duizend keer per jaar. Vijf, zes keer per week van en naar werk of opleiding. Hooguit vier keer per week voor ontspanning en om boodschappen te doen. Dat cijfer is al zeker zestig jaar konstant. Of je nu kijkt naar Berlijn in de jaren twintig, waar mensen zich vooral te voet, per tram of met de fiets verplaatsen, of naar New York vlak na de Tweede Wereldoorlog, waar sprake is van een ontwikkelde 'moderne' automaatschappij. Uit statistieken van de Bondsrepubliek

in de jaren tachtig destilleert Wolf het cijfer van 950 verplaatsingen per burger per jaar. Precies de duizend waar een linkse planoloog in de jaren vijftig ook al op uitkwam.

Het enige dat toeneemt is de afstand. Die wordt drie tot vier keer zo lang. Door de grotere afstand tussen wonen en werken, door het ontstaan van weidewinkels, door het verdwijnen van recreatiegebieden in de buurt van de stad.

Een ekologies en maatschappelijk verantwoord vervoerssysteem is denkbaar, maakbaar en betaalbaar, zegt Wolf. Het moet aan vier kenmerken voldoen.

1. Er is een structurele politiek nodig die het verkeer doet afnemen door de afstanden radikaal korter te maken. Daar kun je het land op inrichten.

2. Veel van het nu gemotoriseerde verkeer kan dan weer met de fiets of te voet.

3. Uitbreiden van het vervoer per spoor. In de steden goedkope tramlij-

nen. Voor de lange afstanden een goed uitgebouwd spoorwegnet met snelle verbindingen. Zelfs met relatief kleine verbeteringen vormt dit al een goed alternatief voor de snelweg en binnenlandse luchtlijnen.

4. Het goedertransport op de lange afstand zal helemaal per spoor moeten.

De totale maatschappelijke kosten van dit alternatief tussen nu en het jaar 2000 bedragen 350 miljard mark. Daar staat een evengroot bedrag aan besparingen tegenover doordat het kostbare en verspillende wegvervoer grotendeels wordt afgeschaft.

De oorspronkelijke studie waar 'Sackgasse Autogesellschaft' op is gebaseerd kreeg bij haar verschijnen mei vorig jaar veel bijval, onder meer van het weekblad Spiegel, de ambtenarenbond OTV en de directie van de Deutsche Bundesbahn. Wolfs konklusies lijken nogal op het rapport 'Schoon op weg', het pleidooi van een aantal nederlandse milieuorganisaties voor drastiese uitbreiding van het openbaar vervoer. Het voordeel van Wolfs boekje is dat het een diepere analyse biedt en voldoende argumenten om radikaal tegen de auto te kiezen.

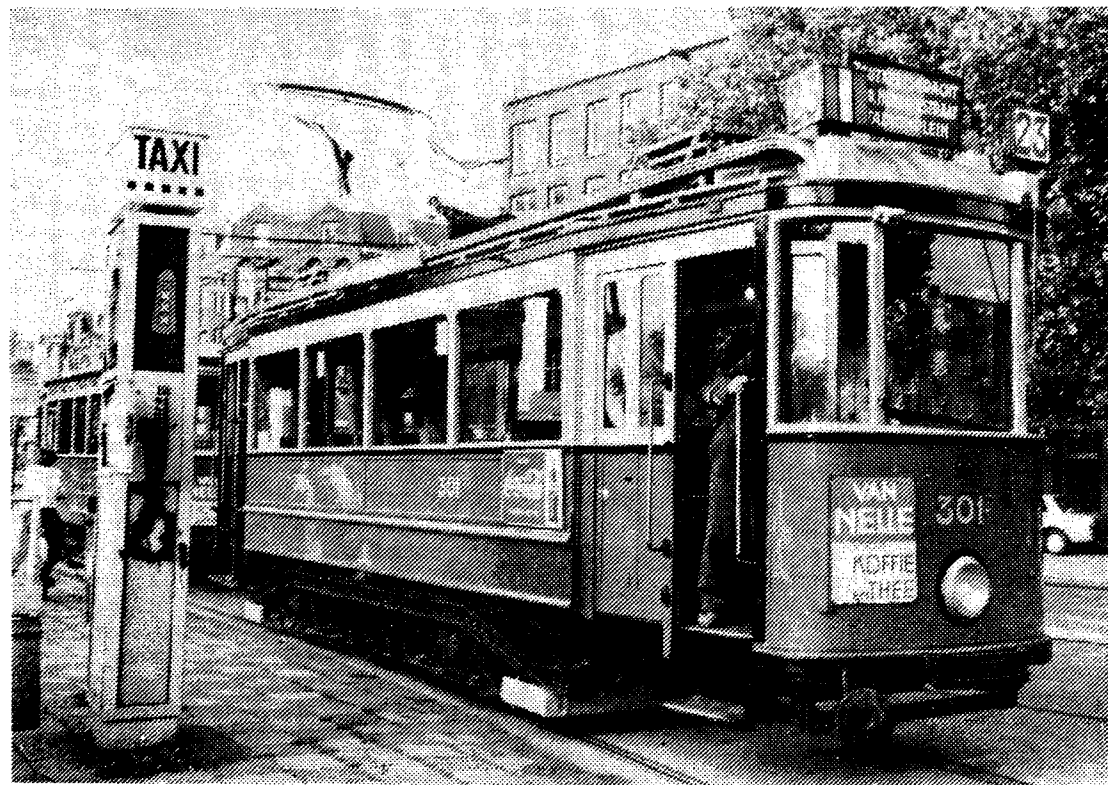
Sterke troef in handen van de auto-lobby blijft echter het gevoel van vrijheid dat het automobiel blijkt te geven. Zoals met zoveel bepaalt ook hier het zijn het bewustzijn. Hoe sterk dit gevoel is bleek onlangs weer uit een nederlands onderzoek. Autobezitters hebben het gevoel dat ze al een beetje thuis zijn op het moment dat ze in hun auto stappen op weg van hun werk naar huis, voor treinreizigers geldt het omgekeerde. Die beschouwen hun verblijf tussen de rails als verlengstuk van het werk. Ook binnen links worden nog steeds mensen kwaad als je pleit voor afschaffen van de

auto. Het valt te hopen dat juist die mensen 'Sackgasse Autogesellschaft' zullen aanschaffen. Een niet al te korte treinreis is voldoende om het in één keer uit te lezen.

Harrie Lindelauff

Winfried Wolf: Sackgasse Autogesellschaft. Höchste Eisenbahn für eine Alternative. ISP-Verlag, Frankfurt 1988. Te bestellen bij ISP in Amsterdam door overmaken van f22,05 op giro 4447645 t.n.v. ISP Amsterdam o.v.v. de titel.

Schoon op Weg, naar een trendbreuk in het personenverkeer. In opdracht van Vereniging Milieudefensie, Initiatiefgroep Wijs op Weg. Te bestellen bij Vereniging Milieudefensie Tel. (020) 221366.

De tram uit de tijd?

W i e
w a s

Leo Trotsky

Lew Dawidowitsj Bronstein, zich noemende Trotsky, werd in 1879 in een klein dorpje in de Oekraïne geboren. Zijn ouders waren joodse boeren, een vrij unieke situatie. De meeste joden leefden in het rijk van de Tsaren in steden en stadjes. Erg rijk was de familie eerst niet, maar er was wel geld genoeg om Lew naar school te sturen. Op zijn achttiende werd hij socialist, op zijn twintigste marxist. In de tussentijd had hij al meegewerkt aan een van de eerste arbeidersorganisaties in het zuiden van het Russiese Rijk. Dat was reden genoeg voor de geheime politie om de hele groep waartoe de jonge Bronstein behoorde te arresteren.

LEVEN VOOR HET SOCIALISME

Vanaf dat moment is Trotsky's leven - de naam Trotsky zou hij bij zijn vlucht uit Siberiese ballingschap in 1902 aannemen - niet meer te scheiden van de ontwikkeling van de Russiese en internationale arbeidersbeweging. Het is onmogelijk om Trotsky de journalist, Trotsky de organisator, Trotsky de historicus of Trotsky de scherpzinnige sociale analist los te bespreken van het centrale doel van heel zijn volwassen leven. Zoals Che Guevara het gezegd heeft: het is de taak van een revolutionair revolutie te maken, zo vatte ook Trotsky zijn aktiviteit op. Hoe je dan in een gegeven omstan-

digheid het beste helpt revolutie te maken, dat kan verschillen. Vandaar dat Trotsky zich in verschillende fases van zijn leven met heel verschillende taken heeft beziggehouden.

Je kunt Trotsky's leven indelen naar de verschillende taken die hij in de socialistische beweging vervulde. De eerste tijd is een leertijd geweest. Zowel voor de jonge arbeidersbeweging in Zuid-Rusland, als voor de sociaaldemokraten (zo noemden de revolutionairen zich toen), als voor Trotsky. Deze eerste fase liep af met zijn vlucht uit Siberië. Hij was toen pas twee-, drieëntwintig. In de tweede fase van zijn leven wijdde Trotsky zich vooral als schrijvend propagandist, en tijdens de eerste Russische Revolutie in 1905 ook als spreker, aan de vorming van de Russische sociaaldemocratische partij. In de derde fase werd het echt menens. Tussen 1917 en 1921 was Trotsky samen met Lenin de motor van de leiding van de bolsjewistische partij in de Revolutie, en daarna in de Burgeroorlog. Trotsky was de militaire leider van de opstand in oktober 1917, en in 1918 de organisator van het Rode Leger. In deze zelfde periode speelde hij een centrale rol in de Kommunistische Internationale (Komintern). Tussen 1923 en 1929 viel de vierde fase van Trotsky's leven. In deze periode was hij een van de woordvoerders van de stroming in de partij die zich tegen de bureaucratie verzette. Uiteindelijk wist de bureaucratie onder leiding van Stalin haar macht te vestigen. Daarvoor werden alle andere revolutionaire leiders van het eerste uur uitgeschakeld.

Trotsky werd in 1929 door Stalin uit de Sowjet Unie verbannen. Daarmee kun je het begin van zijn vijfde levensfase aangeven. Tijdens zijn zwerftocht die hem via Turkije, Frankrijk en Noorwegen uiteindelijk in Mexico bracht,

werkte Trotsky onvermoeibaar aan het doorgeven van de ervaringen van de russische revolutionairen. De greep van het stalinistische apparaat op de Kommunistische Internationale maakte de partijen in andere landen tot werktuigen van een aartskonservatieve politiek: konservatief, want slechts gericht op het behoud van de macht van het apparaat in de Sowjet Unie. Vanaf 1933 trok Trotsky daarom de konklusie dat er door alle niet-stalinistische revolutionairen, of ze nu uit de Komintern of uit de linkervleugel van de reformistische sociaaldemokratie kwamen, samen gewerkt moest worden aan een nieuwe, 'Vierde', Internationale. Dit bleef Trotsky's inzet tot de dag van zijn dood, als gevolg van een moordaanslag door een agent van Stalin, in 1940.

POLITIEK CENTRAAL

Afhankelijk van de politieke en intellectuele voorkeur benadrukken mensen vaak heel verschillende aspecten van Trotsky's bijdrages. Diens prachtige boek over de geschiedenis van de Russische Revolutie van 1917 is op zich al een bijdrage aan het marxisme. Maar je kunt het niet los zien van Trotsky's politieke strijd aan het eind van de jaren twintig. Een niet onbelangrijk deel van die strijd bestond uit het redden van de historische waarheid over de revolutie. Niet uit persoonlijke eerbijding. Integendeel, Trotsky schreef zichzelf bijna weg in dat boek. Het belangrijkste voor Trotsky waren de politieke lessen uit de revolutie van 1917: de rol die een kleine partij van enige tienduisenden leden kan spelen als ze op het juiste moment initiatieven weet te nemen die aansluiten bij de ontwikkeling van de massastrijd. Zonder die massastrijd is de partij een lege huls;

zonder partij-initiatieven, zonder centralisatie, vervliegt de energie van de massa-acties in talloze kleinere, soms heldhaftige episodes. Vandaar dat je Trotsky moeilijk gewoon een historicus kunt noemen.

Anderen vinden, zeker nu, de Trotsky van de analyse van de verwording van de Sowjet Unie het interessantst. Zijn boek 'De verraden revolutie' (1935) was het eerste complete marxistische werk dat probeerde te verklaren waarom de bureaucratie aan de macht was gekomen. Daarvanuit probeerde Trotsky ook aan te geven wat de belangrijkste ontwikkelingslijnen van de sowjet-maatschappij zouden zijn. Hij ontwikkelde het koncept van de 'politieke revolutie'. Daarmee gaf hij aan dat er ook in de Sowjet Unie een nieuwe revolutie nodig was. Alleen zou dat een ander soort revolutie zijn dan die in de imperialistische landen. Natuurlijk is er na ruim vijftig jaar veel op tal van delen van die studie af te dingen. Maar tot nog toe kunnen pogingen om een actuele analyse van Gorbatsjov te geven niet om Trotsky's basis-benadering heen. Het belangrijkste is ook hier dat je Trotsky's analyse niet los kunt zien van zijn politieke strijd. In de jaren dertig ging het om het voortbestaan van het revolutionaire marxisme als politieke stroming. Dus moest je duidelijk positie kiezen ten opzichte van het Stalin-regiem: tegen Stalin, maar voor verdediging van wat er nog restte van de oktoberrevolutie. Trotsky was dus niet simpel de eerste socioloog van de Sowjet Unie.

Weer anderen zweren bij Trotsky's analyses van het Tsarenrijk en van de zich ontwikkelende koloniale revolutie in de jaren twintig. (In 'De Permanente Revolutie' en 'Resultaten en Perspektieven'). Sommigen hebben het koncept van de 'permanente revolutie' dat Trotsky ontwikkelde tot de

status van godsdienstige leerstelling verheven. Elke letter van Trotsky over bijvoorbeeld China heeft dan eeuwigheidswaarde. Ongelukkig genoeg kennen zulke 'Trotskisten' het werk van Trotsky niet erg goed. Het gaat er nu niet om of Trotsky wel eens fouten maakte als hij over China schreef. In sommige opzichten deed hij dat. Waar het hier om gaat is de methode van Trotsky: hij probeerde zich altijd te baseren op een zo gedetailleerd mogelijke kennis van de werkelijkheid. Pas op grond van die kennis kwam hij tot veralgemeningen. En zeker als het gaat om de 'permanente revolutie' zijn die veralgemeningen niet schematisch: het bondgenootschap met de boeren staat centraal, de praktische onmogelijkheid om de nationale en democratische eisen binnen te halen door in een kapitalistische kader te blijven is de reden waarom een revolutie in een afhankelijk land moet leiden tot, om weer de woorden van Guevara te gebruiken: een socialistische revolutie of een karikatuur van een revolutie. De precieze fases waarin zich dit proces voltrekt zijn niet 'voor te schrijven'. Als algemene analyse is deze benadering van Trotsky nu bevestigd door de Chinese, Vietnamese, Cubaanse en Nicaraguaanse revoluties.

Het precieze verloop van revoluties kun je met een algemene benadering niet voorspellen. Je kunt het zeker niet beïnvloeden als je bij die algemeenheden houdt. Wie nu iets zinnigs wil zeggen over Zuid-Afrika of Brazilië zal de maatschappij daar goed moeten bestuderen. Je zult moeten begrijpen welke politieke krachten er in de praktijk een rol spelen.

TWEE BIJDRAAGES

Elk van deze kanten van Trotsky's optreden zouden het eigenlijk al de

moeite waard maken hem goed te leren kennen. Toch denk ik dat er twee bijdrages van Trotsky zijn die voor ons, in Nederland, en meer algemeen in de imperialistische landen, centraal zouden moeten staan. Niet als enige elementen in je waardering voor 'de oude', maar wel als elementen die ons hier en nu het meeste kunnen leren voor onze eigen activiteit. Het gaat om de politiek van het arbeiders-eenheidsfront, en de vorming van de Vierde Internationale.

Trotsky heeft het konsept niet als eerste bedacht - iets wat trouwens ook voor de 'permanente revolutie' geldt. De politiek van het arbeiders-eenheidsfront was de taktiek die de Kommunistische Internationale centraal stelde vanaf 1921. Wat was er namelijk aan de hand? In de periode meteen na 1917 rekende iedereen op een golf van revolutionaire ontwikkelingen, vooral in West-Europa. Nu kwamen die voor een deel ook wel, maar ze leidden nergens tot resultaat. De sociaaldemocratische partijen en de reformistische vakbonden wisten zich van de schok te herstellen. Ze behielden een grote, vaak zelfs hegemonische invloed op de arbeidersbeweging. Simpel revolutie roepen ging niet, dat bleek al snel. Vandaar dat op grond van vooral de ervaringen in Duitsland en Frankrijk de politiek van het arbeiders-eenheidsfront werd ontwikkeld. Het ging erom de eenheid in de strijd van de arbeidersbeweging te herstellen. Ook als daarbij de reformistische leiders betrokken waren die steeds de zaak hadden tegengewerkt. Want, zo dacht men, door samen op te trekken leren de kommunisten (de revolutionairen dus) de massa van de arbeiders kennen en omgekeerd. In de praktijk zal dan blijken wie het beste voor de belangen van de arbeiders opkomt. Zo kan dan later de meerderheid van de arbeidersklasse voor

de revolutie gewonnen worden. Het beroerde was alleen dat net toen er wat ervaringen mee werden opgedaan, in Duitsland in 1922 en 1923, de discussie werd vertroebeld door de fractiestrijd in Rusland. Vandaar dat de Komintern er geen afgewogen konklusies meer uit trok. Trotsky deed dat wel, met name in een kritiek op het ontwerp-program van de Komintern in 1928 ('De Kommunistische Internationale na Lenin'). Een politiek stuk dat een enorme schat aan inzichten bevat die veel mensen nu niet kennen. Ook daarna heeft Trotsky verder gewerkt aan deze eenheidsfronttaktiek. De opkomst van het nazisme in Duitsland bracht hem tot zijn indrukwekkende pleidooien tot eenheid van de arbeidersbeweging tegen Hitler. Niet zo maar een formele eenheid, maar een daadwerkelijke eenheid in de bedrijven en op straat. Stel je eens voor wat er was gebeurd als die eenheid werkelijk tot stand was gekomen: Hitler had misschien wel gepoogd de macht te grijpen, maar dat zou op het verzet van miljoenen zijn gestuit. De diepe verdeeldheid als gevolg van het sektarisme van de Duitse kommunistische partij en de sociaaldemocratie was voor de machtsovername van Hitler verantwoordelijk.

De laatste belangrijke bijdrage van Trotsky, en waarschijnlijk het meest omstreden, was zijn werk aan de oprichting van de Vierde Internationale.

Daar zijn veel misverstanden over. Twee dingen zijn van belang. In de eerste plaats kwam Trotsky pas laat tot de konklusie dat er een nieuwe, Vierde, Internationale moest komen. Dat hing nauw samen met zijn analyse van de toestand in Duitsland. Niemand had raar opgekeken als hij al in 1929, bij zijn verbanning, of in 1930, toen het systeem van Stalin zich sloot met

de gedwongen kollektivisering en de versnelde industrialisering, tot een Vierde Internationale had gekonkludeerd.

Trotsky's politiek om een (geroyeerde) fraktie van de Komintern te zijn, en het werk te richten op het beïnvloeden van de kommunistiese partijen had vooral zin als je naar Duitsland kijkt. Er waren daar wel een paar duizend oppositionele kommunisten, maar wat stelden die voor in vergelijking met de honderdduizenden van de kommunistiese en sociaaldemokratische partijen? Als je eerst een eigen partij moest vormen, dan was je gezien: de strijd tegen Hitler, en voor een eenheidsfront van de arbeidersbeweging, kon niet wachten. Bovendien was het waar dat verreweg de meeste strijdbare arbeiders die zich tegen het nazisme wilden verzetten, lid werden van de KPD. Hoe onrealisties een politiek gericht op de KPD ook mag lijken, een andere politiek zou zeker niet meer hebben opgeleverd. Het beroerde was wel dat de hele trotskistische stroming politiek gevormd werd op basis van zo'n fraktie-benadering: gericht op ideologische discussie, en veel minder op praktische initiatieven, omdat die door de 'eigenlijke' partij, de kommunistiese, moesten worden genomen. Die vorming heeft zeker in Europa lang doorgewerkt.

Een tweede punt van belang is Trotsky's inzet in 1933. Hij wilde beslist geen 'trotskistische' Internationale. Hij was bereid met zijn groep een minderheid te zijn in een nieuwe Internationale. Dat zou zeker ook het geval zijn geweest als het in de jaren 1933/34 tot een nieuwe Internationale was gekomen met de groepen die daar in principe in geïnteresseerd waren. De nederlagen van de jaren dertig leidden echter alom tot politieke ontreddering. Hele partijen schoven

naar rechts op, in de hoop zo makkelijker tot bondgenootschappen tegen het opkomende fascisme te raken.

De politieke malaise maakte het in de tweede helft van de jaren dertig steeds moeilijker een brede Vierde Internationale tot stand te brengen. Opgeklopte tegenstellingen, waarin Trotsky en de trotskisten zich niet altijd erg soepel opstelden speelden ook een rol. Vandaar dat uiteindelijk bij de oprichting van de Vierde Internationale in 1938 alleen de internationale stroming rond Trotsky betrokken was: geen voordeel, maar een situatie uit nood geboren. Want wat hadden de revolutionaire marxisten anders moeten doen? Het zou zeker mooier zijn geweest om samen met de weinige andere revolutionairen van dat moment één internationale organisatie te vormen. Maar dat ging niet: na vijftig jaar ruzie maken over de precieze verantwoordelijkheden daarvoor lijkt niet echt nuttig. Géén internationale organisatie vormen, géén contacten onderhouden? Geen zinnig mens, en zeker geen zinnige socialist die dat zal suggereren. Kortom, de enige vraag die overblijft is of de internationale organisatie van de internationalistische kommunisten zich in 1938 wel 'Vierde Internationale' had moeten noemen.

Dat is een vraag die de geschiedenis in zekere zin heeft opgelost: al vóór 1938 werden de organisaties van de trotskistische beweging als Vierde Internationale aangeduid. In de jaren van de Tweede Wereldoorlog en de eerste vijftien jaar erna is deze organisatie ook de enige echt internationale organisatie gebleven. Vooral in de jaren vijftig verrekt klein, en verrekt geïsoleerd. Sinds de cubaanse revolutie, sinds de opgang van de revolutie in de afhankelijke landen, is het duidelijk dat deze Vierde Internationale niet de enige revolutionaire pool is. Onder

invloed van de Nicaraguaanse revolutie is dat in 1985 duidelijk door de Vierde vastgelegd. Dit inzicht heeft geleid tot zeer vruchtbare contacten met andere revolutionaire organisaties. Bij de vorming van een nieuwe internationale organisatie zal de huidige Vierde Internationale belangrijke bouwstenen kunnen aandragen. En meewerken aan het maken van de bouwtekeningen. Voor het leveren van die bijdrage is de oprichting van een internationale organisatie in 1938 een voorwaarde geweest. In dat opzicht is Trotsky voor ons een dubbel voorbeeld: in zijn poging met anderen tot een Internationale te komen, én in zijn vastberadenheid tegen de stroom in bij te dragen aan de vorming van revolutionaire partijen en hun bundeling in een wereldomvattende eenheid.

5 september 1988;
Herman Pierson